

SIDA UTSAM, MARS 2009

Tillväxt som gynnar de fattiga

Tillväxt som gynnar de fattiga

Redaktörer: Elina Scheja och Mikael Söderbäck

Utgiven av Sida 2009

Avdelning: Sekretariatet för utveckling och samstämmighet

Redaktörer: Elina Scheja och Mikael Söderbäck

Tryckt av Edita, 2009

Artikelnummer: SIDA51481sv

urn:nbn:se:sida-51481sv

Denna publikation kan laddas hem/beställas från www.sida.se/publikationer

Innehåll

Förord	i
1. Inledning.....	1
1.1 Tillväxt, fördelning och fattigdomsminskning.....	2
1.2 Tillväxt och miljö.....	4
1.3 Tillväxt och förändring.....	5
2. Förutsättningar för fattigdomsinriktad tillväxt.....	8
2.1 Individens resurser	9
2.2 Företagandet som motor i tillväxten	10
2.3 Staten skapar förutsättningar för tillväxt.....	17
2.4 Global ekonomisk integration	22
3. Särskilda utmaningar och möjligheter för låginkomstländerna	27
3.1 Senare utvecklade ekonomier	27
3.2 Demografin i låginkomstländer	28
3.3 Lantbrukets strategiska roll.....	29
3.4 Klimatförändringen	31
3.5 Ökad kamp om ändliga resurser.....	33
3.6 Effekter av krig och konflikter.....	34
3.7 Informations- och kommunikationsteknologi (ICT)	35
4. Utvecklingssamarbetets roll	37
4.1 Utvecklingssamarbetets effekter på ekonomisk tillväxt	37
4.2 Tillväxtstrategier och utvecklingssamarbete	39
4.3 Erfarenheter av olika angreppssätt i bistånd	41
5. Sammanfattande slutsatser	44
Referenser	48

Förord

I 2009 kommer Regeringskansliet att lägga fram en policy om tillväxtfrågor inom utvecklingssamarbetet. Policyn ska ta ett helhetsgrepp på tillväxtfrågor inom såväl det bilaterala som det multilaterala utvecklingssamarbetet och ge övergripande styrning och vägledning för svenskt arbete med dessa frågor.

Sida fick regeringens uppdrag att ta fram ett underlag för denna tillväxtpolicy i maj 2008, och slutversionen av underlaget lämnades till regeringen den 26:e september 2008. Denna rapport är en populariserad version av underlaget, som bland annat innehåller:

- En diskussion av ekonomisk tillväxt och fattigdomsbekämpning,
- En genomgång av drivkrafterna för ekonomisk tillväxt med utgångspunkt i internationella erfarenheter och forskning.
- En översikt av ett antal speciella utmaningar för låginkomstländerna
- En diskussion om erfarenheterna av svenskt utvecklingssamarbete
- Sammanfattande slutsatser med bäring på det svenska utvecklingssamarbetets utformning och inriktning.

Policyunderlaget baseras på en genomgång av aktuell internationell forskning och litteratur samt av utvärderingar som dokumenterar Sidas erfarenheter inom tillväxtområdet. Genomgången belyser såväl generella aspekter av ekonomisk tillväxt som de specifika delområden som preciserades i regeringens uppdragsbeskrivning.

Elina Scheja, Mikael Söderbäck, Lisa Román, Per Ronnås, Åsa Bjällås och Marja Ruohomäki medverkade i Sidas projektgrupp som tog fram underlaget med hjälp av andra Sida-kollegor och externa kontakter. Sida har dragit särskild nytta av The Commission on Growth and Development och tillsammans med utrikesdepartementet arrangerat en konferens om kommissionens slutrapport i maj 2008. Ett utkast av policyunderlaget har kommenterats

av ämnes- och tematisk expertis inom Sida samt av några forskare aktiva inom tillväxtområdet.

Vi hoppas att genom denna populärversion av policyunderlaget kunna stödja arbetet med tillväxtpolicyn samt främja diskussionen kring utmaningarna med att skapa och upprätthålla tillväxt som gynnar de fattiga.

Mia Horn af Rantzen
Ställföreträdande generaldirektör
Chef Policy

1. Inledning

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för ökat välbstånd. Ekonomisk utveckling och materiellt välbstånd kan dock ur ett historiskt perspektiv knappast betraktas som ett naturligt tillstånd. Det är först de senaste 150 åren som, till en början ett fåtal men efter hand allt fler, länder och folk har lyckats kämpa sig ut ur fattigdom genom hög och uthållig ekonomisk tillväxt. Fram till för ett knappt halvsekel sedan var denna utveckling begränsad till en liten skara länder i framför allt Västeuropa och Nordamerika. Det senaste kvartssekel har denna bild dramatiskt förändrats. En exceptionellt snabb ekonomisk utveckling i stora delar av Asien har medfört att en stor del av jordens befolkning på kort tid har lyckats lyfta sig ur fattigdom. Det senaste decenniet har även flera av de allra fattigaste länderna i Afrika sällat sig till skaran av snabbt växande ekonomier.

Snabb och uthållig tillväxt är dock inte ett mirakel utan ett resultat av en lyckad, mer eller mindre landspecifik, kombination av tillväxtfrämjande faktorer som kan analyseras och replikeras¹. Erfarenheten av hur man skapar tillväxt har främjat det globala åtagandet att utrota fattigdom. Ett delmål i den ambitionen är att man till år 2015 ska ha halverat antalet människor som tvingas leva i extrem materiell nöd. För att nå målet krävs en snabb ökning av de nationella inkomsterna. Uppfylls åtagandet så innebär det att den kanske största och viktigaste milstolpen i mänsklighetens historia uppnås.

Den positiva ekonomiska utvecklingen på global nivå har dock haft en baksida. Fördelningen av dess frukter har varit mycket ojämlig. Under lång tid visade detta sig främst i ökande inkomstskillnader mellan länder. Under senare tid kan man se oroväckande snabbt ökande inkomstskillnader inom många utvecklingsländer. Det gäller inte minst flertalet av de befolkningsrika och snabbt växande länderna i Asien². Samtidigt som världen har blivit allt rikare

har skillnaderna mellan rik och fattig blivit större³. Till viss del är detta en naturlig konsekvens av tillväxt i riskfyllda länder där bara ett fåtal personer och företag är villiga att göra potentiellt lönsamma men samtidigt riskabla investeringar.

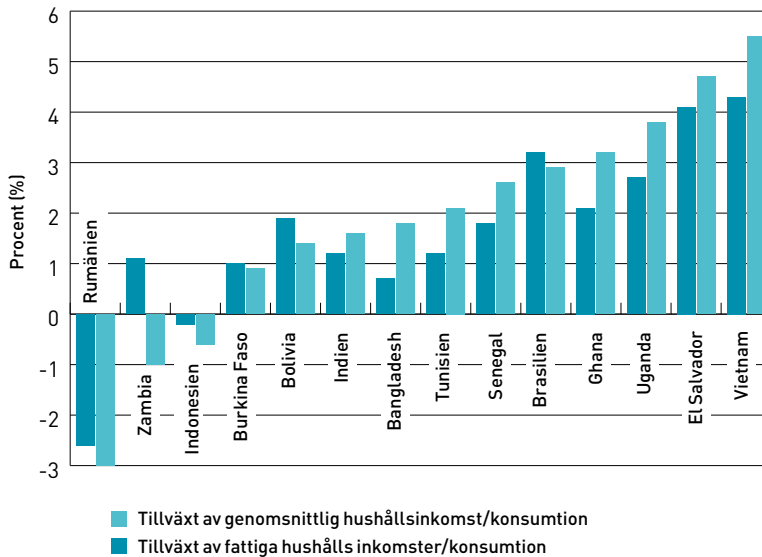
Men i en mer globaliserad värld blir alltför stora inkomstskillnader inte bara ett bekymmer för den fattige, utan allas bekymmer och ansvar både ur moralisk synpunkt och genom de globala spänningar som ökad ojämlikhet skapar^{4,5}. Ett annat orosmoln är de alltmer akuta klimat- och miljömässiga effekterna av ekonomisk tillväxt. Forskare framhåller att radikala förändringar i energi- och transportsystem krävs för att säkerställa att framtida ekonomisk utveckling blir klimat- och miljömässigt hållbar⁶.

Box 1: Hur mäter man tillväxt?

En ökning av bruttonationalprodukten (BNP) är det i särklass vanligaste och mest väletablerade måttet på ekonomisk tillväxt. BNP-måttet har en öövertärfad förmåga att ge en aggregerad kvantitativ bild av den myriad av ekonomiska aktiviteter som utgör ett lands ekonomi. Liksom alla indikatorer har det dock även begränsningar. Avgränsningen till att enbart omfatta produktion av varor och tjänster innebär att BNP-måttet inte inbegriper tjänster för egen konsumtion eller reproduktivt arbete, trots att detta är nödvändigt för bärkraften i den ekonomiska utvecklingen. Begränsningen innebär att kvinnors bidrag till ekonomisk utveckling underskattas. BNP omfattar inte heller en mängd varor och tjänster som produceras av ekosystemen eller avräkning av kostnader för förbrukning av ändliga naturresurser. Ett metodologiskt arbete har påbörjats för att kompensera för några av framför allt de senare bristerna genom beräkning av så kallad grön BNP. Trots metodmässiga brister utgör denna alternativa beräkningsmetod ett viktigt komplement till BNP-måttet.

1.1 Tillväxt, fördelning och fattigdomsminskning

Ekonomisk tillväxt är en förutsättning för fattigdomsminskning, men tillväxt i sig har inget egenvärde. Dess värde ligger i det utrymme den skapar för ökad välfärd, säkerhet och ekonomisk frihet för enskilda människor. Utifrån målet att utrota fattigdom är det tillväxtens förmåga att varaktigt minska materiell fattigdom som måste stå i fokus. Erfarenheten visar att den effektivitet med vilken en viss tillväxtnivå förmår minska fattigdom i dess olika former varierar kraftigt mellan länder och över tiden.

Bild 1: Hur gynnar tillväxt de fattiga? Erfarenheter från tidigt 1990-tal till 2000

Källa: AFD – BMZ – GTZ – KfW – DFID – The World Bank, (2005) "Pro-Poor Growth in the 1990s: Lessons and Insights from 14 Countries", The World Bank.

Hög och bärkraftig ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att utrota fattigdom, men är i sig inte tillräcklig. De kvalitativa aspekterna på tillväxt ur ett fördelnings-, rättighets- och hållbarhetsmässigt perspektiv, har kommit alltmer i fokus efterhand som insikten vuxit fram att det inte räcker att förlita sig på att tillväxten förr eller senare kommer även de fattiga tillgodo bara den är hög nog⁷.

Argumentet att en relativt hög grad av ekonomisk ojämlikhet är en förutsättning för hög tillväxt i ett initialt utvecklingsskede har kunnat förkastas på såväl empiriska som teoretiska grunder. Länder som Japan och Taiwan har visat att det går att förena bärkraftig och exceptionellt snabb ekonomisk tillväxt med relativt små inkomstskillnader. Extremt stora inkomstskillnader riskerar däremot att skapa grogrund för social och politisk oro, vilket i sin tur underminerar basen för fortsatt tillväxt.

I många växande ekonomier trängs de mindre och svagare aktörerna oftast undan när tillväxtprocesser som domineras av starkare aktörer kommer igång. För att ekonomisk tillväxt ska leda till minskad fattigdom måste människor som lever i fattigdom ha möjlighet att själva, fullt ut och på lika villkor, bidra till den ekonomiska

utvecklingen och kunna tillgodogöra sig frukterna av dess resultat. Därför måste människor som lever i fattigdom ges bättre tillgång till produktionsfaktorer, och eventuella hinder för deras möjligheter att utnyttja dessa resurser måste undanröjas⁸.

1.2 Tillväxt och miljö

All ekonomisk aktivitet kräver tillgång till produktionsfaktorer. Av tradition talar man om tre sådana faktorer; arbetskraft, fysiskt kapital samt jord. Kunskap och naturkapital kan betraktas som ytterligare faktorer. För att uthållig tillväxt ska kunna uppnås krävs i praktiken en kombination av ackumulering av fysiskt kapital, en kvalitativ utveckling av det mänskliga kapitalet genom investeringar i framför allt utbildning och hälsa, samt ett mer effektivt utnyttjande av samtliga produktionsfaktorer.

Fungerande ekosystem och ekosystemtjänster⁹, som exempelvis ren luft och rent vatten, är produktionsfaktorer som ofta inte syns explicit i produktionsbesluten trots att de tillsammans med en hållbar användning av naturresurser utgör nödvändiga förutsättningar för långsiktig ekonomisk utveckling och fattigdomsminskning. Medan ekonomisk tillväxt har möjliggjort miljöförbättringar såsom ökad tillgång till sanitet, rent vatten och renare luft i städer kan tillväxt också motverka en ekologiskt hållbar utveckling. Det gäller exempelvis produktions- och transportmetoder som leder till ökande utsläpp av växthusgaser och/eller andra föroreningar i luft, jord och vatten. Utsläpp liksom ohållbart utnyttjande av naturresurser kan ge irreversibla effekter på miljön som exempelvis utrotning av arter eller ekosystem som inte kan återställas.

Mot bakgrund av dagens på många vis pressade miljösituation, och inte minst den förväntade klimatförändringen, blir det särskilt viktigt att i arbetet med att åstadkomma fattigdomsminskande tillväxt också säkerställa en ekologiskt hållbar tillväxt. Tillväxtprocessen bör därför ta hänsyn till miljöeffekterna av ekonomins totala omfattning, miljöeffekterna av olika teknologier i produktion och vid konsumtion, samt fördelningen mellan olika varor och tjänster i produktionen. Viss produktion (exempelvis miljöteknik) bidrar till hållbar utveckling, medan annan produktion bidrar till kortsiktig ekonomisk tillväxt men motverkar den på sikt. Generellt gäller att ekonomisk tillväxt är en viktig förutsättning för att möta många miljöproblem. Samtidigt är en fungerande miljö en förutsättning för hållbar tillväxt och fattigdomsminskning.

1.3 Tillväxt och förändring

Strukturella förändringar i såväl ekonomin som i samhället i stort är en viktig drivkraft för fortsatt ekonomisk utveckling. Förändringar sker i flera dimensioner. Parallellt med den ekonomiska utvecklingen sker en teknologisk förändring. Traditionella produktionsmetoder byts ut mot mer teknik- och kunskapsintensiva. Ökad tillgång till kvalificerad arbetskraft, en hög grad av öppenhet i ekonomin och väl fungerande flöden av information är nödvändigt för att en teknologisk förändring ska fungera som drivkraft i den ekonomiska utvecklingen.

Den strukturella förändringen tar sig även andra former. Det hör till spelets regler att olönsamma företag slås ut och därmed ger plats åt andra med bättre förutsättningar i en kontinuerlig förändringsprocess. På en mer övergripande nivå återspeglas detta i att enskilda näringsgrenar kan stagnera, minska i betydelse och ibland försvinna helt, medan andra, ibland nya, näringsgrenar växer fram och axlar rollen som motorer i ekonomin. Det är fråga om processer som i viss utsträckning låter sig styras, men knappast hindras, och som kan framstå som hotfulla men som också är fulla av möjligheter. Framför allt är dessa processer en fundamental dimension och drivkraft i den ekonomiska utvecklingen.

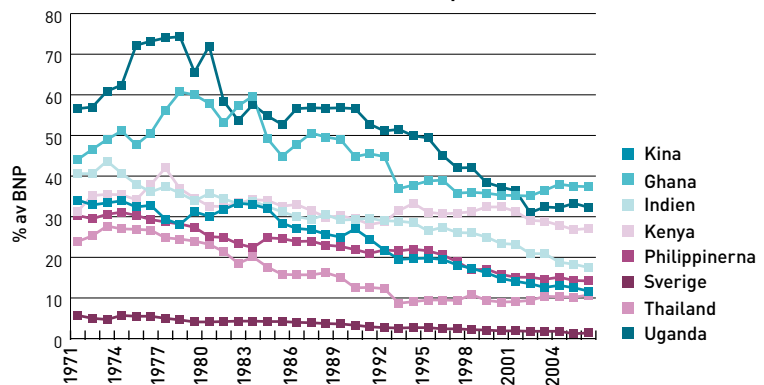
De strukturella förändringar som är förknippade med den ekonomiska utvecklingen riskerar att inte bara skapa vinnare utan även förlorare. I ett tidigt utvecklingsstadium kan de flesta vinna på ekonomisk utveckling även om den särskilt gynnar en viss grupp. Det gäller till exempel om tillväxten genererar ökade inkomster och därmed skapar möjligheter för alla. Senare i utvecklingen kan dock den enes framgång missgynna andra. Människor som redan lever i fattigdom är ofta speciellt utsatta, eftersom de ofta arbetar i lågproduktiva och stagnerande näringar och saknar tillräckliga resurser för att utnyttja de möjligheter som skapas av strukturella förändringar.

En politik för ekonomisk utveckling bör därför främja yrkesmässig, geografisk och social mobilitet, med speciellt fokus på människor som lever i fattigdom eller som på annat sätt är utsatta. Lika viktigt är att investera i utbildning av hög kvalitet och relevans och att skapa grundläggande sociala och ekonomiska trygghetssystem. Tillgång till gemensamt ägda naturresurser bidrar till att öka den ekonomiska tryggheten för människor som lever i fattigdom.

75 procent av de människor som lever i fattigdom bor på landsbygden¹⁰ och har jordbruk som huvudsaklig inkomstkälla¹¹. Detta

enligt det internationella fattigdomsmåttet på cirka en dollar om dagenⁱ. Erfarenheter från snabbt växande länder, inte minst i Asien, visar att en utveckling av jordbruket nästan alltid är det första steget mot en ökad ekonomisk tillväxt och en diversifiering av ekonominⁱⁱ. I de asiatiska tillväxtekonomierna är en relativt jämt fördelad och säker tillgång till mark i kombination med bland annat ambitiösa och tidiga investeringar i utbildning exempel på åtgärder som på bred front har intensifierat jordbruket inom ramen för den 'gröna revolutionen'. Det ledde snabbt till livsmedelstrygghet och betydande inkomstökningarⁱⁱⁱ hos landsbygdsbefolkningen¹³.

Bild 2: Lantbrukets andel av bruttonationalprodukten (BNP) i olika länder.

Källa: World Resources Institute 2007.

i Det så kallade "en dollar om dagen"-måttet har skapats för att underlätta internationella jämförelser mellan fattigdomen i olika länder och för att få ett aggregat mått på regional och global fattigdom. Detta mått har också kritiserats för att det underskattar antalet människor som lever i extrem fattigdom, speciellt under senare tiden då matpriserna har stigit avsevärt.

ii I ett tidigt utvecklingsstadium då sysselsättningstillfällen inom andra sektorer utanför jordbruket ännu inte hunnit utvecklas är ökad arealproduktivitet viktigare för tillväxt och fattigdomsminskning än ökad arbetsproduktivitet. Längre fram i tillväxtprocessen och den strukturella omvandlingen gäller det omvända förhållandet.

Dessa satsningar ledde i sin tur till kraftigt ökad inhemsk efterfrågan på icke-agrara varor och tjänster, vilket tillsammans med ett gradvis öppnande av ekonomin och kraftfulla satsningar på export skapade en grund för ett mer varierat näringsliv och en kraftfull efterfrågeledd ekonomisk utveckling. När allt fler lämnade jordbruket till förmån för de icke agrara sektorerna skapades bärkraft och uthållighet i denna utveckling. Detta innebär inte att jordbrukssektorn övergavs, men tack vare ökad produktivitet inom jordbruket och diversifierad ekonomi har tillväxtprocessen blivit både snabbare och mer uthållig. I de länder där merparten av befolkningen tidigt fick möjlighet att delta i utvecklingen ledde utvecklingen till en kraftig minskning av inkomstfattigdomen.¹⁴ Även om förutsättningarna för en likartad utveckling varierar erbjuder de asiatiska erfarenheterna viktiga insikter och lärdomar.

I takt med strukturomvandlingen från jordbruk till icke-agrara näringar sker urbanisering som en naturlig del av tillväxtprocessen. Antalet människor i världen som bor i städer kommer i år för första gången att överstiga antalet människor på landsbygden, och huvuddelen av befolkningstillväxten under de nästkommande två decennierna förväntas att ske i städer i utvecklingsländer¹⁵. Den största utmaningen är att hantera den snabba urbaniseringen snarare än att försöka hindra den. I låginkomstländerna innebär detta dock för många individer kostsamma omställningar som i sig har negativa konsekvenser för tillväxten. Eftersom utvecklingen på landsbygden och i städerna är avhängiga varandra är en del i en tillväxtstrategi att höja produktiviteten på landsbygden så att urbanisering blir ett medvetet val snarare än en sista utväg. På samma sätt bör städerna ges förutsättningar att generera produktiva arbetstillfällen.¹⁶

2. Förutsättningar för fattigdomsinriktad tillväxt

All tillväxt är ett resultat av individers ekonomiska aktiviteter, individuellt eller kollektivt, i syfte att försörja sig och skapa materiell välfärd. En politik som syftar till att minska inkomstfattigdomen bör därför sätta fattiga människors roll som ekonomiska aktörer samt produktiva sysselsättningsmöjligheter i fokus¹⁷. Huruvida människor lyckas delta i utvecklingen genom att anskaffa och göra bruk av sina resurser har primärt att göra med kvaliteten hos de institutioner, det vill säga de formella och informella spelregler, som påverkar resursfördelningen samt hur marknaderna fungerar i ekonomin.¹⁸ Individernas utbildning, erfarenheter och möjligheter skiljer sig åt i olika länder och i olika utvecklingsstadier. Det i sin tur har bäring på hur det institutionella ramverket bör vara utformat för att på bästa sätt svara mot de ekonomiska aktörernas behov och önskemål.

En delvis ny syn på de politiska och institutionella förutsättningarna för ekonomisk tillväxt har under senare år vuxit fram i den ekonomiska forskningen. Såväl makroanalys, som söker förklara skillnader i tillväxt mellan länder och regioner med makrofaktorer som till exempel demografi och handelsmönster, som mikroanalys, där effekterna av olika sociala program eller andra interventioner på mikronivå undersöks, har kommit att betona att tillväxtfrämjande politik måste värderas utifrån varje lands och regions specifika omständigheter.¹⁹ Vilka grundförutsättningar som behövs för ett gynnsamt tillväxtklimat finns det dock relativt bred konsensus kring. Makroekonomisk stabilitet och infrastruktur är två sådana exempel. Samtidigt betonas numera betydelsen av det politiska ledarskapet och den roll som samhällets olika institutioner spelar i formuleringen och genomförandet av tillväxtstrategier.

2.1 Individens resurser

För att människor som lever i fattigdom ska kunna spela en mer kraftfull roll i den ekonomiska utvecklingen måste deras resursbas förstärkas. Den enskilt viktigaste resursen är mänskligt kapital. Tillgång till formell utbildning och yrkesutbildning av hög kvalitet är därför av fundamental betydelse tillsammans med god hälsa, rent vatten, sanitet och skydd mot sjukdomar²⁰. Satsningar på framför allt kvinnornas utbildning har visat sig vara ett effektivt sätt att öka tillväxttakten och främja fattigdomsminskning. Individernas möjlighet till ett säkert sparande och tillgång till krediter är andra viktiga aspekter av uppbyggnaden av resursbasen, liksom trygga ägar- och brukarrättigheter till mark och egendom och, på landsbygden där individer är direkt beroende av naturresurser, tillgång till mark. Satsningar i samtliga dessa avseenden är att betrakta som *en första hörnpelare* i en ekonomisk utveckling som leder till ekonomisk tillväxt och därigenom även frihet från fattigdom.

Människor som lever i fattigdom måste också ges möjlighet att utnyttja sina resurser effektivt och på lika villkor. Diskriminering i alla dess former är inte bara moraliskt förkastligt. Ojämlika förutsättningar har också en menlig påverkan på såväl nivån och hållbarheten i tillväxten som på dess förmåga att reducera fattigdom. Genom att undanröja faktorer som hindrar tillträde till arbetsmarknaden och minska diskrimineringen och åsidosättandet av grundläggande rättigheter på arbetsmarknaden förbättras förutsättningarna för fattigdomsinriktad ekonomisk tillväxt. I flertalet utvecklingsländer är självsysselsättningⁱⁱⁱ en viktigare källa till inkomst än löncarbete bland människor som lever i fattigdom. *Den andra hörnpelaren* i en politik för ekonomisk utveckling bör därför bestå av åtgärder för att främja ett näringslivsklimat som erbjuder såväl små och svaga som stora ekonomiska aktörer likvärdiga och gynnsamma möjligheter och rättigheter att agera på marknaden.²¹

Den tredje hörnpelaren handlar om att minska fattiga människors sårbarhet. All ekonomisk aktivitet kräver ett visst mått av risktagande. Människor som lever i fattigdom är sårbara, vilket ofta begränsar deras möjligheter att ta kalkylerade risker i syfte att uppnå högre inkomst och välfärd. Avsaknaden av ekonomiska marginaler tvingar ofta fattiga människor att fokusera på riskminimering på bekostnad av inkomstmaximering. En grundläggande eko-

iii Självsysselsättning syftar till småskalig affärsverksamhet inom jordbruket samt egenföretagande på andra sektorer så som skomakeri, krukmakeri, baka och sälja mat, laga cyklar, och andra inkomsgenererande aktiviteter.

ekonomisk trygghet är viktig för att människor ska våga utnyttja de möjligheter som står till buds för att ta sig ur fattigdom.

Kvinnors roll som ekonomiska aktörer förtjänar av flera skäl speciell uppmärksamhet. Kvinnor har ofta begränsade möjligheter att bygga upp sin ekonomiska resursbas och utnyttja den effektivt. Ett oproportionerligt stort ansvar för reproduktivt arbete och hushållsarbete innebär att kvinnor ofta har mer begränsad tid att engagera sig i ekonomiska aktiviteter än män. Kvinnors möjligheter att delta i den ekonomiska utvecklingen på likvärdiga villkor begränsas också av diskriminering på arbetsmarknaden och av formella och informella hinder att agera som självständiga ekonomiska aktörer.

Samtidigt visar erfarenheten att kvinnors tillgång till utbildning och produktiv sysselsättning utanför hemmet samt till sexuell och reproduktiv hälsa är av avgörande betydelse för den nästkommande generationens förutsättningar för ett liv utan fattigdom²². Sammantaget finns tydliga tecken på att ökad jämställdhet har positiva effekter på ekonomisk tillväxt²³. En aktiv jämställdhetspolitik kan mot denna bakgrund ses som en viktig del i strategier för tillväxt och minskad fattigdom.

2.2 Företagandet som motor i tillväxten

Även om basen för snabb och uthållig tillväxt utgår från individen sker merparten av alla ekonomiska aktiviteter inte på individuell basis utan i kollektiv form. Dessa ekonomiska sammanslutningar kan ta en mångfald former och vara av vitt skilda storlekar; alltifrån enskilda individer till stora, ibland nationsöverskridande, företag. Möjligheterna till arbetsfördelning och andra skalfördelar i produktionen är en anledning till att ekonomisk aktivitet organiseras på gemensam bas. En annan viktig anledning är de möjligheter det erbjuder att minska transaktionskostnaderna genom att dessa i ökad utsträckning kan införlivas i företag. Tillsammans utgör aktörer i den privata sektorn från jordbruk till industri och tjänstesektorn motorn för tillväxt^{24, 25}. En växande privat sektor är också en förutsättning för ökade skatteintäkter som kan användas till fördelningsspolitik, investeringar i infrastruktur, hälsa och utbildning samt till annan offentlig verksamhet som bidrar till fattigdomsminskning²⁶.

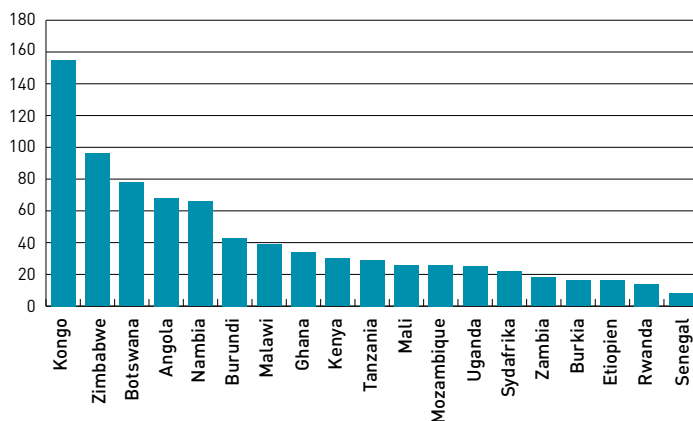
För att den privata sektorn ska kunna uppfylla sin roll som tillväxtmotor i ekonomin krävs väl fungerande marknader. Det gäller såväl kapital- och arbetsmarknader som marknader för avsättning

av produktionen. Erfarenheten visar att en marknadsekonomi med fri konkurrens, där relativpriser får fungera som huvudmekanism för fördelning och utnyttjande av resurser, är det enda ekonomiska system som kan skapa förutsättning för uthållig ekonomisk tillväxt genom ett flexibelt och effektivt utnyttjande av knappa resurser²⁷. För de flesta ekosystemtjänster gäller dock att marknaden misslyckas med att signalera rätt samhällspris och därmed ger vilseledande information om resursernas knapphet. Då behövs statens agerande för att korrigera misslyckandet.

Marknader kan ta olika former och fungera mer eller mindre väl²⁸. I länder med låg utvecklingsnivå är marknaderna ofta dåligt utvecklade. Ett litet antal aktörer gör marknaderna för tunna och fragmenterade för att kunna stödja tillväxt i produktionen. Detta problem är särskilt allvarligt på landsbygden i fattigare regioner. Tunna marknader beror på för höga transaktionskostnader²⁹ som i sin tur kan orsakas av höga transportkostnader på grund av geografiska faktorer samt dålig infrastruktur. Ytterligare försvårande faktorer kan vara: underutvecklade system för att sprida marknadsinformation, komplicerat regelverk för att starta och bedriva affärsverksamhet, korruption, monopolisering samt höga risker med att ingå i avtal med okända parter.

Illa fungerande marknader missgynnar ofta mindre aktörer, och då speciellt kvinnor och unga³⁰. Detta leder till en ond cirkel där marknaderna förblir tunna och fragmenterade, vilket resulterar i långsammare tillväxt, färre arbetstillfällen och svagare koppling mellan tillväxt och fattigdomsminskning³¹. Därtill kommer att företaginvesteringar som är centrala för tillväxten ofta hålls tillbaka av brister i landets investeringsklimat³². Oroväckande nog avstår varje år mellan en tredjedel och hälften av alla företag i afrikanska länder från att investera i sin verksamhet på grund av dåligt investeringsklimat³³. Insatser som minskar transaktionskostnaderna och förbättrar affärsklimatet har därför stor potential att öka det ekonomiska utbytet och därigenom bidra till snabbare tillväxt³⁴. Staten har en viktig roll att spela för att undvika marknadsmisslyckanden, men statens involvering måste vägas mot risken för politikermislyckanden.

Bild 3: Hur många dagar tar det att starta ett företag i olika afrikanska länder?

Källa: IFC & The World Bank (2008) "Doing Business 2009", The World Bank.

Arbetsmarknaden och den informella ekonomin

För flertalet människor som lever i fattigdom präglas vardagen redan av hårt arbete. För att minska fattigdomen och öka tillväxten krävs alltså inte mer sysselsättning per se utan arbetsstillfällen med högre produktivitet och avkastning samt bättre arbetsvillkor. Arbetsmarknader i låginkomstländer tenderar att vara kraftigt segmenterade och erbjuder begränsad möjlighet att avancera från arbeten med låg produktivitet, ofta i den informella ekonomin, till arbeten med högre produktivitet. Arbeten i den informella ekonomin är ofta förknippade med dåliga arbetsvillkor, instabilitet och höga risker och genererar sällan tillräcklig inkomst för att upprätthålla drägliga levnadsförhållanden. Mer produktiv sysselsättning med bättre arbetsvillkor och en bättre fungerande arbetsmarknad för alla har på senare tid lyfts fram inom internationella fora som avgörande för fattigdomsminskning och tillväxt.³⁵

I flertalet utvecklingsländer växer den informella ekonomin snabbare än den formella. I Afrika bedöms huvuddelen av den agrara och så mycket som 78 procent av den icke-agrara sysselsättningen vara informell, och nivåerna för Sydasiens och Latinamerika är nästan lika höga³⁶. Detta är inte ett tillfälligt fenomen. Tvärtom tycks den informella ekonomin vara en oundviklig del av dagens ekonomiska utvecklingsprocesser³⁷. Den informella ekonomin kan ha stor potential när det gäller att på kort sikt skapa inkomstgenererande sysselsättning³⁸. Företag i den informella ekonomin har dock svårare att till fullo tillgodogöra sig tillväxtpotenti-

alen i ekonomin eftersom transaktionskostnader för ett informellt företag tenderar att öka exponentiellt med företagets tillväxt. Den informella ekonomin växer därmed genom att antalet informella företag ökar snarare än genom tillväxt i existerande företag. En utmaning är därmed att hitta en kombination av regler och institutioner som ser till att det finns incitament för att öka antalet arbetstillfällen i den formella ekonomin och förbättra möjligheten för informella företag att formaliseras³⁹.

Tabell 1: Vikten av den informella ekonomin i olika regioner.

		Nordafrika	Afrika Söder om Sahara	Latinamerika	Asien
Informell sysselsättning som en del av icke-agrara näringar	Totalt	48%	72%	51%	65%
	Kvinnor	43%	84%	58%	65%
	Män	49%	63%	48%	65%
Informell sektor som en del av BNP	Totalt	27%	41%	29%	31%

Källa: ILO (2002) "Women and men in the informal economy – A Statistical Picture", ILO, Geneva.

De formella och informella ekonomierna är ofta nära sammanlänkade. Formella företag har ofta informella leverantörer och anställningsförhållanden⁴⁰. Många entreprenörer arbetar i ett gränsland mellan den informella och formella arbetsmarknaden och tenderar att följa regelverken endast då nyttan överstiger kostnaderna. Formalisering i sig bidrar inte till företagsutveckling på kort sikt, men på längre sikt bidrar fler företag i den formella ekonomin till jobb med högre löner och bättre arbetsförhållanden, högre investeringsgrad på grund av ökat förtroende hos investerare samt bredare skattebas.⁴¹ Arbetsmarknadsinstitutioner kan spela en viktig roll i upprätthållandet av rimliga arbetsvillkor på den formella arbetsmarknaden samt som representanter för arbetstagare och arbetsgivare i dialogen.

Studier har visat att ökad produktiv sysselsättning (i synnerhet formell) är starkt kopplad till tillväxt av BNP per capita men också till förbättrat humankapital⁴². Det faktum att antalet informellt sysselsatta ökar i låginkomstländer beror långt ifrån enbart på brist på kompetent arbetskraft, utan i högre grad på sviktande efterfrågan på formell arbetskraft⁴³. Efterfrågesidan har en avgörande betydelse när det gäller att öka antalet arbetstillfällen och förbättra anställningsförhållandena. Detta i sin tur beror på affärsklimatet och förutsättningarna för den privata sektorn att växa och generera arbetstillfällen.

Infrastruktur

Tillgång till fungerande infrastruktur i form av transport- och kommunikationssystem samt system för energi- och vattenförsörjning sänker produktions- och transaktionskostnaderna i ekonomin och bidrar till att förbättra marknadernas funktion. Infrastruktur behövs för att koppla samman marknader inom ett land, och för att koppla landets marknader till den internationella marknaden. Det finns i dag starkt empiriskt stöd för att god tillgång till olika typer av infrastruktur inte bara är en förutsättning för en hög generell tillväxtnivå, utan också bidrar till tillväxtmönster som gynnar fattiga människor och eftersatta regioner⁴⁴.

Tabell 2: Tillgång till infrastruktur varierar kraftig mellan de rikaste och de fattigaste (% av befolkningen som har tillgång till tjänster)

	Elektricitet		Vatten		Telefon	
	Fattigaste 20% av befolkningen	Rikaste 20% av befolkningen	Fattigaste 20% av befolkningen	Rikaste 20% av befolkningen	Fattigaste 20% av befolkningen	Rikaste 20% av befolkningen
Låginkomstländer	10	69	41	79	3	25
Lägremedelinkomstländer	80	99	65	87	21	66
Högremedelinkomstländer	81	100	77	95	32	73

Källa: Estache, A. & Fay, A. (2007) "Current Debates on Infrastructure Policy", Policy Research Working Paper No. 4410, The World Bank.

Gapen mellan den existerande infrastrukturen i fattiga länder och den infrastruktur som skulle behövas för att uppnå höga tillväxtnivåer är i många länder mycket stora. Nedskärningarna av de offentliga resurserna i samband med strukturanpassningsprogrammen i kombination med alltför stora förhoppningar om ökade privata investeringar i infrastruktur ledde under 1990-talet till att såväl de offentliga satsningarna som biståndet till infrastruktur minskade kraftigt⁴⁵. Det finns i dag en bred konsensus om att regeringar och givare behöver öka satsningarna på investeringar och underhåll av infrastruktur. Aktuell forskning varnar dock för att infrastruktursektorn är särskilt korruptionskänslig, vilket innebär att satsningar på infrastruktur riskerar att bli ineffektiva om de inte kombineras med aktiv korruptionsbekämpning⁴⁶. Med tanke på att infrastruktur har

betydande direkta och indirekta miljökonsekvenser är det angeläget att dessa effekter beaktas i planeringen av infrastruktur-investeringar.

Sparande och investeringar

Investeringar i infrastruktur i bred bemärkelse, i humankapital i form av hälsa och utbildning samt i forskning och teknisk utveckling som ökar produktiviteten skapar nödvändiga förutsättningar för uthållig tillväxt. Erfarenheten visar att länder behöver investera 25 procent eller mer av sin bruttonationalprodukt, för att kunna stödja snabb och uthållig ekonomisk tillväxt^{47, 48}. Hur stor del av bruttonationalprodukten som bör investeras beror bland annat på befolkningstillväxten. Statliga investeringar i infrastruktur kan ske i partnerskap med privata investerare och bidra till en positiv spiral av nya investeringar och utveckling. Utbildnings- och hälsorelaterade utgifter och andra investeringar i mänskligt kapital har ett egenvärde för individens livskvalitet samtidigt som de utgör en nödvändighet för tillväxt. Avkastningen på investeringar i mänskligt kapital är ofta mycket hög, men också beroende av andra kompletterande investeringar, exempelvis i infrastruktur⁴⁹.

Investeringar finansieras av besparingar som kan vara statliga eller komma från privata företag eller hushåll. Statligt sparande är intäkter som blir över när de löpande utgifterna är betalda, och kan därmed också vara negativt ifall regeringen finansierar sina utgifter med lån. Även om lån från utlandet kan täcka finansieringsbehovet på kort sikt, innebär lånen alltid en risk för framtida instabilitet. Många utvecklingsländer är redan i dag skuldyngda och internationellt samarbete, främst i form av HIPC-initiativet⁵⁰, pågår i syfte att få ner skuldbördan till en nivå som möjliggör framtida utveckling. Andra frivilliga valutaflöden från utlandet som bistånd och remitteringar kan hjälpa till med att kompensera för en låg nivå av inhemskt sparande, men ersätter inte nödvändigheten av att balansera investeringar och sparande på längre sikt.

Företagen kan finansiera sina investeringar med hjälp av privat sparande från inhemska hushåll eller genom utländska direkta investeringar. Hushållens sparande beror bland annat på dess inkomster och försörjningsbörda. Tillgången till lämpliga sparinstrument spelar in, liksom behovet av att kompensera för bristande sociala säkerhetssystem. Besparingsgraden är också kulturellt betingad. Erfarenheten visar dock att även hushåll som lever under mycket knappa omständigheter ofta har en hög sparbenägenhet. Huruvida dessa besparingar kanaliseras på ett för tillväxten effek-

tivt sätt beror på hur väl den finansiella marknaden fungerar⁵¹. Ineffektivitet i förmedlingen av investeringskapital hämmar tillväxt eftersom den knappa tillgången på kapital då inte kan användas optimalt.

I många utvecklingsländer saknar de flesta människor som lever i fattigdom tillgång till finansiella tjänster⁵². Under 2000-talet har Grameen Bank och andra liknande initiativ demonstrerat hur tillgången till mikrokrediter kan förbättra livssituationen för miljoner fattiga, särskilt kvinnor. Trots detta är mikrokrediter en tämligen marginell företeelse i många länder. Långt fler individer deltar i olika typer av sparkooperativ samtidigt som formella banker nu satsar på att nå ut med finansiella tjänster till fattiga kundgrupper. Aktuell empirisk forskning om utvecklingen av finansiella system visar att dessa system har särskilt stor betydelse för de mindre och medelstora företagen⁵³ inklusive informella småföretagare, exempelvis inom jordbrukssektorn.

Finansiella reformer som minskar barriärerna och ökar tillgången till formella finansiella tjänster för dessa företag bidrar till att skapa förutsättningar för ökad tillväxt och har samtidigt positiva effekter på inkomstfördelningen. Det pekar på att breda satsningar på finansiell utveckling som ger företag och individer ökad tillgång till finansiella tjänster kan vara minst lika viktigt för fattigdomsbekämpningen som mikrokrediter till de fattigaste.

Makroekonomisk stabilitet

Privata aktörer fattar beslut om investeringar baserat på den förväntade vinsten, alternativkostnaden av kapital och den risk som projektet innebär. Makroekonomisk stabilitet minskar risken inför framtiden och gynnar produktiva investeringar⁵⁴. Minskad osäkerhet är av särskild vikt för småföretag som ofta saknar tillgång till information och finansiella tjänster som skulle kunna underlätta anpassning till oväntade förändringar i den ekonomiska politiken⁵⁵.

Medvetenheten om att makroekonomisk stabilitet har stor betydelse har ökat kraftigt under de senaste åren. Asienkrisen under 90-talet gav tydliga exempel på hur illa fungerande finansiella system kunde underminera tidigare ekonomiska landvinningar. I exempelvis Indonesien, där människor under en lång period med hög ekonomisk tillväxt har lyfts upp ur fattigdomen, såg man i slutet av 90-talet en kraftig ökning av antalet människor som levde i fattigdom.

Det råder en relativt bred konsensus om de generella principer som hör till en gynnsam och stabil makroekonomisk politik. Prissta-

bilitet (låg inflation), stadig och konkurrenskraftig växelkurs⁵⁶, väl fungerande centralbank som stabiliserar marknader med sin penningpolitik, rimlig nivå på statsskulden, statlig konsumtion som är långsiktigt hållbar och effektiv användning av de statliga resurserna är viktiga grundstenar i en tillväxtprocess. Trots omfattande kritik mot ”Washington Consensus” blir slutsatsen inte att kravet på makroekonomisk stabilitet skulle vara inaktuellt. Däremot finns det i dag bättre förståelse för att det krävs kompletterande åtgärder på andra politikområden i syfte att få i gång tillväxt i olika länder och i olika situationer⁵⁷.

Box 2: Washington Consensus

John Williamson myntade uttrycket ”Washington Consensus” i 1989 då han hänvisade till det reformparadigm som internationella organisationer rekommenderade som en nyckel till bättre ekonomisk tillväxt. De politikområden som ingick i Washington Consensus var budgetdisciplin; skattereform, liberalisering av räntorna, marknadsmässig växelkurs, generell marknadsliberalisering, liberalisering av utländska valutaflöden, privatisering, avreglering, samt säkrade äganderätter. Detta begrepp har senare diskuterats flitigt i olika fora och idag erkänner man både styrkan med makroekonomisk stabilitet och svagheter i att enbart fokusera på en del av reformagendan på bekostnad av andra fundamentala delar.

2.3 Staten skapar förutsättningar för tillväxt

En fattigdomsinriktad och långsiktigt hållbar tillväxt kräver en aktiv och effektiv stat. Tillväxt skapas primärt när ekonomiska aktörer, individer och företag, investerar och producerar, styrda av prissignaler och marknadskrafter. Avgörande för omfattningen och inriktningen på denna aktivitet är hur äganderätter fungerar, hur kontraktsförhållanden upprätthålls och hur information förmedlas med mera, eller med andra ord hur samhällets institutioner fungerar i stort.⁵⁸ Staten har en viktig roll i utvecklandet av dessa institutioner liksom i uppbyggandet av humankapital. Det är också statens uppgift att bedriva en ekonomisk politik som är strategisk och tillväxtfrämjande, exempelvis genom att upprätthålla prisstabilitet och ansvarsfulla offentliga finanser.⁵⁹

Staten har ett grundläggande ansvar för att bygga upp de regelverk som möjliggör effektivt marknadsutbyte. Att staten skyddar sina medborgare från våld och hot så att de vågar och kan engagera sig i sin försörjning är högst relevant för många post-konfliktländer. I mer fungerande samhällen är statens kontroll av marknadsekonomin aktörer, genom till exempel företagsregister och konkursförvaltning, en annan sådan reglerande funktion. Typiskt för många utvecklingsländer är att kontrollorgan av detta slag är illa utvecklade och att människor inte har tillräcklig kännedom om dem och/eller tilltro till dem. Det är därmed viktigt att insatser för att utveckla sådana offentliga tjänster sker med beaktande av vilka faktiska kontrollsysteem som existerar i ett givet land.⁶⁰

Box 3: Staten har ett särskilt ansvar i situationer där marknader inte har förutsättningar att fungera

En marknadsekonomi med fri konkurrens, där relativpriser får fungera som huvudmekanism för fördelning av resurser, är det enda ekonomiska system som leder till effektivt utnyttjande av knappa resurser. Det finns dock situationer då marknaden misslyckas med att signalera rätt samhällspris och därmed ger vilseledande information om resursernas knapphet. Då behövs statens agerande för att korrigera misslyckandet. En sådan situation är så kallade kollektiva nyttigheter som karaktäriseras av att nyttjandet inte på ett naturligt sätt kan begränsas till den som skapat eller äger nyttigheten. En persons utnyttjande av varan eller tjänsten påverkar inte heller nämnvärt andra personers möjlighet att tillgodogöra sig samma nyttighet. Exempel på kollektiva nyttigheter är fred och säkerhet.

Marknader misslyckas också med hantering av externaliteter. Externaliteter uppstår när en ekonomisk aktivitet har direkta, positiva eller negativa, konsekvenser på omgivningen. Förekomsten av externaliteter innebär att samhällsnyttan av en viss ekonomisk verksamhet skiljer sig från den privatekonomiska. Det mest påfallande exemplet här är produktion som förorenar miljön.

Staten har även en uppgift i situationer där marknader inte har förutsättningar att fungera fullt ut. Produktionen av varor som helt eller delvis har karaktären av kollektiva nyttigheter^{iv}, exempelvis infrastruktur, grundutbildning, hälsosystem eller forskningsfinansiering, sker inte alltid i önskvärd omfattning på initiativ av privata aktörer. Staten har en viktig roll i att finansiera kollektiva nyttighe-

^{iv} Kollektiva nyttigheter karaktäriseras av att nyttjandet inte på ett naturligt sätt kan begränsas till den som skapat eller äger nyttigheten och att en persons utnyttjande av varan eller tjänsten inte nämnvärt påverkar andra personers möjlighet att tillgodogöra sig samma nyttighet.

ter, men många av dagens utvecklingsländer är svaga stater som har svårt att hantera denna roll. Varor och tjänster med negativa externaliteter^v produceras inte heller alltid i för samhället optimal omfattning av marknaden. Produktion som förorenar miljön har negativa konsekvenser för ekonomin som överstiger den privatekonomiska kostnaden för produktionen vilket ger anledning till statliga regleringar. Statens kapacitet att upprätta och vidmakthålla sådan reglering är emellertid begränsad i mindre utvecklade länder.

En ytterligare roll för staten är att säkerställa att den ekonomiska utvecklingen fördelningsmässigt får acceptabelt utfall. Det sker dels genom offentliga investeringar som kommer hela befolkningen tillgodo och som skattefinansieras, dels genom upprättande av sociala trygghetssystem. Kännetecknande för utvecklingsländerna är de offentliga finansieringssystemens låga kapacitet och därmed bristande effektivitet också i denna roll.⁶¹

Institutionernas kvalitet

Den reella tillväxtpolitiken avseende exempelvis sysselsättning, finansmarknader och utbildningssystem är viktig, men vilket genomslag politiken får avgörs av hur väl dessa reformer kan genomföras och absorberas i samhället. Detta beror i sin tur på institutionernas^{vi} kvalitet, det vill säga hur väl regler och normer i samhället främjar tillväxten.⁶² En fungerande förvaltning och ett icke-korrupt rättsväsende är viktiga förutsättningar för att de lagar och politiska beslut som landets parlament och regering fattar genomförs på ett ansvarsfullt sätt med öppenhet, delaktighet och effektivitet. I många av dagens utvecklingsländer är staten svag eller saknar legitimitet bland medborgarna till följd av ineffektivitet och brist på respekt för rättsstatens principer.

Den institutionella kvaliteten utvecklas i en samhällelig dialog mellan alla aktörer, privata och offentliga, individer och organisationer. Den institutionella utvecklingen beror därmed också på samhällets samlade kapacitet att hantera förändringsprocesser. Detta kräver i sin tur en förmåga av samhället att hantera både externt och internt utvecklad kunskap och inte minst förmåga att debattera och värdera denna kunskap.⁶³ Ett stort problem i många utvecklingsländer är kapacitetsbrister, både i existerande system

v Externaliteter uppstår när en ekonomisk aktivitet har direkta, positiva eller negativa, konsekvenser på omgivningen. Förekomsten av externaliteter innebär att samhällsnyttan av en viss ekonomisk verksamhet skiljer sig från den privatekonomiska.

vi Institutioner ska här tolkas i vid mening att omfatta dels de formella regelverk (exempelvis lagar) som anger spelregler för medborgarnas samverkan, men också de informella normer och praxis som avgör hur medborgarna de facto agerar.

och bland individer. Det handlar bland annat om att organisationer och system som främjar tillväxt saknas eller är felkonstruerade, till exempel otillräckliga hälsosystem eller frånvaro av lantmäteriverksamhet.

Reformer av dessa system försvåras dock av bristen på människor med rätt kompetens. Detta beror dels på underfinansiering, särskilt av den offentliga sektorn, som gör det svårt att anställa rätt människor för att förbättra systemen, dels på att utbildningssystemen är otillräckliga så att det inte finns människor att anställa. Kapacitetsproblemen gör många institutioner och system ineffektiva. De resurser man har till sitt förfogande används till att upprätthålla ineffektiva och illegitima regelsystem vars enda resultat ofta är ökande klientilism och tilltagande korruption. Systemen behöver reformeras så att de ger upphov till incitament som främjar samhällets utveckling.⁶⁴

Politiskt ledarskap och debatt

Utvecklingen av institutioner är i hög grad historieberoende. Ekonomiska, politiska och sociala maktrelationer samt traditionella normer utgör inte sällan grunden för hur institutioner utformas och hur de fungerar i ett land. Men politiska förändringar, statliga ingripanden och externa händelser kan förändra förutsättningar.⁶⁵ Reformer av den offentliga sektorn för att främja institutionell utveckling innebär krav på tydlig politisk ledning⁶⁶ och ökade offentliga resurser.

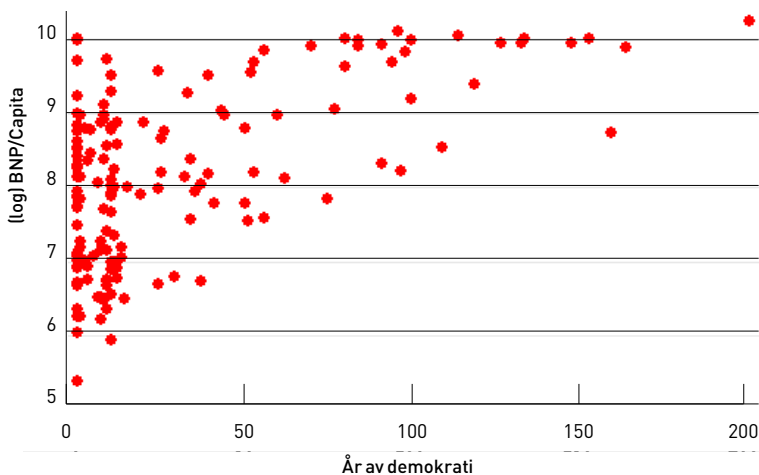
Ledarskapet är i sin tur en produkt av institutionernas kvalitet. Politik handlar i hög grad om att ställa alternativen mot varandra och göra rimliga avvägningar. Det kräver att den politiska processen tillåter öppen granskning och debatt kring det val som görs, identifierar alternativ och är öppen för att ändra beslut.

Både den politiska och den tekniska dimensionen av planerade reformer är därför viktiga, liksom att ägarskapet för reformerna finns hos landets politiska ledning – inom regeringen och parlamentet. Att bidra till att stärka parlamentets roll i beslutsfattande och översyn av tillväxtrelaterade reformer kan vara ett viktigt led i att skapa förutsättningar för genomförandet av reformer.

Demokrati

Frågan om demokrati främjar tillväxt eller om tillväxt främjar demokrati är komplex och i dag finns inga entydiga svar om sambanden. Vad man kan säga är att lång demokratisk erfarenhet oftast sammanfaller med ekonomiskt välbstånd.⁶⁷ Det finns exempel även på auktoritära regimer som har antingen en hög inkomst eller en hög tillväxttakt. Däremot finns få exempel på riktigt fattiga länder med en lång demokratisk historia.⁶⁸ Många länder inom utvecklingssamarbetet har följaktligen en svag demokratisk tradition eller är fortsatt auktoritära regimer. Frågan är då om en övergång till demokratiskt styre riskerar att kosta dessa länder i ekonomisk utveckling. Empirin tycks tala för motsatsen: i genomsnitt betyder en övergång till demokrati en ökad tillväxt också i fattiga länder.⁶⁹

Bild 4: Inkomst och demokratisk erfarenhet i 2000

Källa: Persson, Torsten and Guido Tabellini (2008), "Democratic capital: The nexus of political and economic change", Working Paper, July.

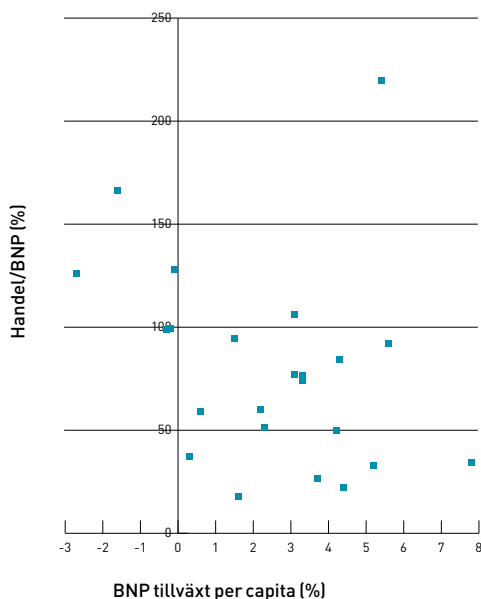
Förutsättningarna för en demokratisk utveckling och dess samband med den ekonomiska utvecklingen varierar från land till land. En fördjupad förståelse av dynamiken mellan ekonomisk och politisk förändring kan nås med en mer flerdimensionell syn på demokrati än det formella demokratimåttet, det som handlar om förekomsten av fria val. Ett sätt är att definiera ett "demokratiskt kapital", det

vill säga en demokratisk kultur i lokalsamhället och nationellt samt förväntningar om fortsatt konsolidering av demokratin (eller motsatsen: förväntningar om politisk turbulens). Det demokratiska kapitalet påverkas också av andra länders demokratiska erfarenheter, särskilt grannländers. Ju större demokratiskt kapital, desto större tillväxt, eftersom demokratin därmed också blir mer stabil.⁷⁰ Demokratisk kultur inom landet handlar för individen om kunskap om vilka demokratiska rättigheter hon har men också om värderingar som tillit, respekt för andra, tolerans och jämställdhet⁷¹. Det civila samhället har här en avgörande roll, liksom mötet mellan individen och offentliga organ.

2.4 Global ekonomisk integration

Tillväxten sker inte i ett vakuum. Tvärtom är öppenhet för internationellt utbyte i dess olika former en viktig faktor för att nå ökad tillväxt och minskad fattigdom^{72, 73}. I dagens samhälle är självförsörjning inget realistiskt alternativ, men handelsliberalisering leder inte per automatik till tillväxt. Tillgång till större marknader utanför landets gränser, både regionalt och globalt, kan ge upphov till effektivitetsvinster från ökad konkurrens och stordriftsfördelar, minskade snedvridningar, ökat produktutbud genom import av bättre och billigare insatsvaror, samt införsel av ny teknologi⁷⁴. Dessutom för handelsliberaliseringar ofta med sig mer långsiktiga dynamiska effekter som ökad produktivitet och förbättrade institutioner och marknadsmekanismer. Empiriska resultat visar positiva effekter av handelsliberalisering på tillväxt på aggregerad nivå, men det råder stora skillnader mellan länder. Historiskt har länder som varit öppna för handel vuxit snabbare än slutna länder⁷⁵, men det är svårt att särskilja effekterna av öppenhet för handel från övriga reformer som ofta införs samtidigt⁷⁶.

Bild 5: Öppenhet för handel och tillväxt

Källa: Dollar, D. & Kraay, A. (2004) "Trade, Growth and POverty", The Economic Journal, Vol. 114, F22-F49. Sida F32, siffrorna är för 1995.

Faktorer som påverkar om öppenhet för handel verkligen resulterar i ökad tillväxt är framför allt ett lands humankapital, dess handelsstruktur och möjligheten till kapitalackumulation. Påverkar gör även kvaliteten på de inhemska marknaderna, infrastrukturen och institutionerna⁷⁷. Forskning visar att import av insatsvaror med hög kvalitet har haft stor betydelse för ökad tillväxt i fattiga länder⁷⁸. Även om alla handelshinder i grunden bromsar tillväxt, verkar tullskydd av industrier som producerar konsumentvaror inte vara lika skadligt för tillväxt som handelsbarriärer som skyddar mot import av insatsvaror och kapitalvaror⁷⁹. Det kan även vara viktigare att genom exempelvis förenklade handelsprocedurer korrigera inhemska hinder som bidrar till höga kostnader för handel i utvecklingsländer, jämfört med att enbart fokusera på ökat marknadstillträde i form av sänkta tullar^{80, 81}. Den tidsföljd i vilken olika insatser i samband med liberalisering genomförs har stor betydelse för hur tillväxtfrämjande resultaten blir^{82, 83}.

Vinsterna från handelsliberaliseringar beror på hur snabbt och i vilken utsträckning resurser fördelas om till de produktionssektorer

där ett land har komparativa fördelar⁸⁴. Även om öppenhet för handel generellt skapar förutsättningar för ökad tillväxt så kan vissa grupper stå som förlorare⁸⁵. Handelns inverkan på fattigdom på kort sikt beror på vilken sektor som expanderar till följd av handelsreformer, inom vilken sektor fattiga individer är sysselsatta och hur deras produktion och konsumtion påverkas av förändringar av priser, sysselsättning och marknader^{86, 87}.

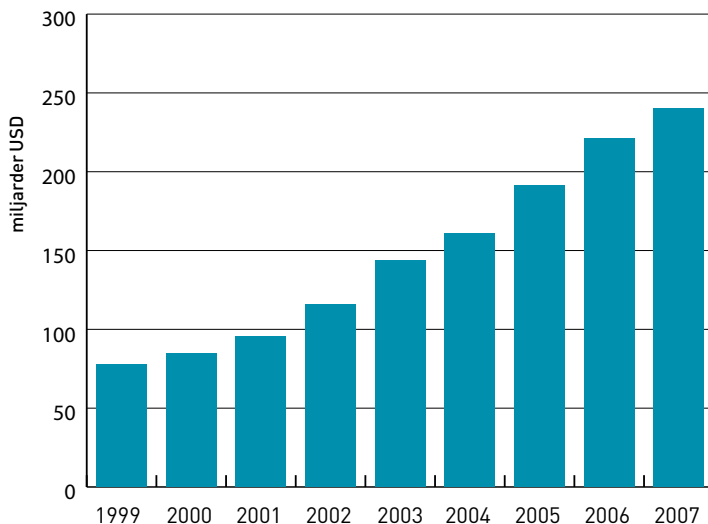
Handelsliberalisering leder till omställningar i ekonomin, vilket kräver strukturanpassning. Handelsliberaliseringar både skapar och förstör möjligheter till sysselsättning inom samtliga sektorer som liberaliseras. För att garantera att tillväxtprocesser i samband med handelsliberalisering också gynnar de fattiga krävs oftast kompletterande, landspecifika reformer som underlättar de fattigas möjligheter att skörda frukterna från strukturomvandlingen^{88, 89}. Sådana exempel är åtgärder som ökar fattiga gruppers tillgångar, uppbyggnad av infrastruktur och institutioner, satsningar på humankapital och sysselsättningsmöjligheter för fattiga grupper, ökad tillgång på krediter, reformer av äganderätter och sociala skyddsnät^{90, 91}.

Eftersom ökad internationell handel kan vara en starkt bidragande orsak till ett lands tillväxt och möjligheter till fattigdomsreducering bör man alltid överväga möjligheten att inkludera handelsrelaterade satsningar i tillväxtfrämjande strategier. Mer direkta åtgärder kan bidra till att bygga förhandlingskapacitet och stödja initiativ till förenklade handelsprocedurer. De handelsrelaterade satsningar ska även kunna främja utbudskapacitet, handelsrelaterad infrastruktur, handelsutveckling och underlätta strukturanpassning.

Förutom handel med varor och tjänster har migration av arbetskraft blivit en växande del av globaliseringen: 3 procent av världens befolkning anses vara migranter⁹². Ur hushållets perspektiv kan migration ses som en investering i framtiden⁹³. Hushållet kan besluta att en familjemedlem tar anställning utomlands i hopp om högre inkomster som delvis skickas tillbaka till familjen i hemlandet i form av remitteringar⁹⁴. Dessa remitteringar utgör en alltmer omfattande del av internationella valutaflöden. Volymen på remitteringar är i dag över dubbelt så stor som allt internationellt bistånd sammanräknat⁹⁵. Remitteringar är även en viktig inkomstkälla för många fattiga familjer, samt en potentiell källa för ökat sparande och produktiva investeringar. I Moldavien, till exempel, står remitteringarna redan för över en miljard dollar eller en tredjedel av nationalinkomsten⁹⁶.

Migration kan även gynna hemlandets ekonomi genom att migranter får nya kunskaper och kontakter under tiden de vistas utomlands och bidrar till värdlandets tillväxt. Om migranterna återvänder till hemlandet kan deras nya kunskaper förbättra möjligheten för ekonomisk utveckling hemma. Om däremot migration blir ett permanent fenomen på grund av fortsatt svag ekonomisk utveckling, kan utflödet av humankapital skada hemlandets utvecklingsmöjligheter, särskilt i de fall där högutbildade är överrepresenterade bland migranterna.

Bild 6: Remitteringar skickade till utvecklingsländer 1999-2007

Källa: The World Bank (2008), "Global Development Finance 2008: The Role of International Banking", The World Bank, s.35.

* uppskattning

Internationella valutaflöden, som remitteringarna är en del av, spelar en allt viktigare roll i det internationella utbytet. Utländska direkta investeringar är en växande källa för kapital även i lågt utvecklade länder, speciellt i naturresursrika stater⁹⁷. Volymen på utländska direkta investeringar till utvecklingsländer har ökat kraftigt: från 10 miljarder dollar 1980 till 390 miljarder dollar 2007⁹⁸. Utländska investeringar innebär ofta även att ny kunskap flödar in i landet, vilket ytterligare främjar tillväxt⁹⁹. Utländska investerare är

dock känsliga för förändringar i landets investeringsklimat, vilket kan skapa instabilitet i ekonomin. Det understryker betydelsen av en stabil ekonomisk politik och ett tillväxtfrämjande affärsklimat. De inhemska institutionerna har också en viktig roll i att bidra till att det utländska kapitalet används på ett sätt som inte skadar miljön och som gynnar de inhemska ekonomiska aktörerna.

Även om de flesta länder måste ta förutsättningarna i den globala ekonomin för givna är dessa förutsättningar inte ristade i sten. Global samverkan är en nödvändighet för att på ett bättre sätt än i dag hantera globala utmaningar som internationell migration, kontroll av växthusgaser och spelregler för internationell handel och kapitalflöden. Att utveckla den globala institutionella arkitekturen så att den balanserar de gemensamma globala intressena med fattiga länders speciella behov och förutsättningar är en stor utmaning för det internationella samfundet.

3. Särskilda utmaningar och möjligheter för låginkomstländerna

De grundläggande byggstenar som krävs för att uppnå ekonomisk tillväxt i olika länder är i bred bemärkelse desamma även om institutioner kan ta olika former beroende på sammanhanget. Samtidigt finns det en serie utmaningar och möjligheter som har särskild betydelse för låginkomstländerna.

3.1 Senare utvecklade ekonomier

De globala erfarenheterna av hur man skapar och upprätthåller tillväxt under en längre tid är baserade på länder som nådde sina framgångar under annorlunda förutsättningar än de som gäller i dag. Att kopiera är lättare än att skapa nytt¹⁰⁰, vilket gjorde det möjligt för de asiatiska tigrarna att basera sin tillväxt på teknologiimport och imitation. När en avancerad teknologi redan finns behöver de mindre utvecklade länderna dessutom inte nöja sig med att gå igenom samma utvecklingsfaser som tidigare pionjärer, utan kan direkt anpassa sig till den nivå som redan har utvecklats i andra delar av världen¹⁰¹. De asiatiska ekonomierna är nu gradvis på väg bort från imitering av lågteknologilösningar och går mot egen utveckling av ny teknologi. I och med det blir arbetsintensiv industriell produktion baserad på imitation en potentiell möjlighet för de länder som först nu påbörjar sin industrialisering.

De villkor för industrialisering och konkurrenskraft i världsekonomin som de afrikanska länderna står inför i dag liknar dock inte de förhållanden som rådde under 60-, 70-, och 80-talet, med den extremt låga arbetskraftskostnad som då rådde i länderna i Ost- och Sydostasien. Förändringar på den globala marknaden har lett till att den protektionism som gynnade tidigt industrialiserade länder inte längre är ett realistiskt alternativ, och den konkurrenskraft som krävs för att tävla med exempelvis Kina och Indien på globala marknader kan tvinga fattigare länder till smärtsam anpassning.

Det behöver dock inte nödvändigtvis missgynna senare utvecklade länder. I takt med att Kina och Indien fokuserar på snabbare utveckling i sina exportsektorer, exempelvis inom hårdvaror, bil- delar och kläder, kommer de att utmana vissa medelinkomstländer som i dag konkurrerar med samma produkter. Samtidigt kommer dessa superekonomier att efterfråga mer konsumtionsvaror från mindre utvecklade länder och därmed skapa en växande marknad för export¹⁰².

Anpassningen till de globala förändringarna innebär särskilda utmaningar för fattiga länder i Afrika. Trots att tillväxttakten på kontinenten har återhämtat sig från tidigare låga nivåer, är tillväxttakten i många länder fortfarande inte tillräckligt hög för att uppnå målet om halverad fattigdomen till 2015. Stigande råvarupriser på världsmarknaden har i det korta perspektivet haft en positiv påverkan på Afrikas tillväxt, men många länder är fortfarande beroende av några få exportråvaror. Den låga graden av diversifiering gör dem mycket sårbara för ändringar i världsmarknadspriserna. Hur väl dessa länder lyckas förvalta vinsterna från ökade råvarupriser och anpassa ekonomin när priserna faller, beror på kvaliteten hos dess samhällsinstitutioner¹⁰³. Utan ökade satsningar på att förbättra näringslivsklimatet och att öka diversifieringsgraden i ekonomin kommer det bli svårt att upprätthålla en hög tillväxttakt.

3.2 Demografin i låginkomstländer

Flertalet länder i Afrika söder om Sahara liksom några av de fattigaste länderna i Asien har först de senaste åren påbörjat det stadium i den demografiska övergången som karaktäriseras av fallande fertilitet och födelsetal och minskad ökningstakt av befolkningen. Det innebär att ökningstakten av den arbetsföra befolkningen förblir fortsatt mycket hög under ytterligare ett par decennier.

Försörjningsbördan för den arbetsföra befolkningen kan således i de flesta fall förväntas minska stegvis och bli alltmer gynnsam under de närmaste decennier. Ifall ekonomierna förmår generera produktiva sysselsättningsmöjligheter åt den oftast mycket snabbt växande arbetskraften erbjuder detta demografiska stadium en närmast unik möjlighet till ökad per capita tillväxt i ekonomin och minskad fattigdom. Med ökade per capita inkomster till följd av den allt större andelen arbetsföra i befolkningen ökar även möjligheterna till sparande och investeringar. Det i sin tur skapar möjlighet till högre ekonomisk tillväxt. Inom den offentliga sektorn inne-

bär successivt minskade barnkullar en möjlighet att investera mer i varje enskilt barns utbildning och hälsa.

Erfarenheter från framför allt Ost- och Sydostasien visar att den kombinerade effekten av minskad försörjningsbörda och hög tillväxt kan bli mycket kraftfull i termer av minskad fattigdom¹⁰⁴. En sådan utveckling kräver dock en politik som gör det möjligt för ekonomin att absorbera en snabb ökning av arbetskraften med bibehållen eller ökad arbetskraftsproduktivitet. Det visar också hur viktigt det är att samordna den ekonomiska politiken med insatser inom sexuell och reproduktiv hälsa och en politik som syftar till att främja kvinnors situation i samhället mer generellt. HIV-pandemin har emellertid under senare år, framför allt i södra och östra Afrika, påverkat individernas arbetsförmåga kraftigt negativt. Det riskerar att underminera de positiva effekterna av den demografiska utvecklingen i och med att epidemin slår oproportionerligt hårt mot den yngre arbetsföra befolkningen¹⁰⁵.

Medan arbetskraften i utvecklingsländerna förväntas öka med omkring en miljard fram till 2025 så kommer den att stagnera helt eller till och med minska i OECD-länderna¹⁰⁶. Samtidigt kommer ökningstakten av arbetskraften i flera folkrika länder i Asien, inte minst i Kina, att minska framöver. Den geografiskt skeva ökningen av arbetskraften på global nivå skapar både möjligheter och utmaningar för de länder som kommer att ha fortsatt kraftig arbetskraftsexpansion. Deras globala konkurrenskraft inom arbetskraftsintensiva näringar, inte minst inom tjänstesektorerna, kan förväntas öka under förutsättning att de förmår erbjuda den uppväxande generationen adekvata utbildningsmöjligheter. Det kommer med all sannolikhet att leda till fortsatt migration till städerna samt till ökad arbetskraftsmigration över gränserna¹⁰⁷.

3.3 Lantbrukets strategiska roll

Lantbruket¹⁰⁸ är en avgörande del av näringslivsutvecklingen i de flesta utvecklingsländer. Lantbruket är starkt beroende av regionala och lokala förutsättningar med avseende på klimat, vattentillgång och jordmån samt ekosystemens sätt att fungera. Till skillnad från andra näringsgrenar kan teknologi inom jordbruket inte på ett enkelt sätt överföras mellan geografiska områden. Till exempel måste forskning om nya utsäden ske på plats i dess naturliga växtområden vilket kräver lokal eller regional forskningskapacitet. Kvinnorna är huvudaktörer i jordbruket, i synnerhet i Afrika. Jordbrukets säsongskaraktär gör att hiv/aidsepidemiens effekter ofta slår särskilt hårt mot denna näring.

Produktionstillväxt i jordbruket har betydande effekter på inkomstfattigdomen för den stora grupp fattiga kvinnor och män som är direkt beroende av denna näring. En viktig förutsättning är dock att ägande- och andra nyttjanderättigheter är reglerade på ett sätt som inte utesluter människor som lever i fattigdom.

Lantbruk omfattar inte bara jordbruk utan även skogsbruk, vattenbruk och fiske. I synnerhet inom skogsbruket har i åtskilliga länder en växande användning av lokalt baserade nyttjanderätter visat sig gynna såväl ett bättre ekonomiskt utnyttjande som ett långsiktigt bevarande av resurserna¹⁰⁹. Skogen fyller en viktig funktion både genom inkomster från timmer och från andra skogsprodukter. Skogsplanteringar har en stor ekonomisk potential, men innebär betydande miljö- och klimatomständigheter. Med tanke på skogens betydelse för anpassning till och förebyggande av klimatförändringen krävs en noga avvägd balans mellan de ekonomiska och miljömässiga målen. Fiske skiljer sig från andra näringar genom att dess potential på många håll redan är överexploaterad. Här ligger utmaningen i första hand i att ge fattiga människor en rättmätig del av produktionen och att de marina resurserna förvaltas på ett hållbart sätt.

Världshandeln med i synnerhet jordbruksprodukter sker inte konkurrensneutralt. Producenter från utvecklingsländer missgynnas av handelshinder och kanske i synnerhet av OECD-ländernas subventionspolitik, som har lett till artificiellt låga världsmarknadspriser på livsmedel och andra jordbruksprodukter. Det senare har gjort det möjligt för utvecklingsländerna att importera livsmedel till priser som underskrider de lokala produktionskostnaderna, vilket har underminerat förutsättningarna för att bygga upp en lokal produktion. Efter decennier av sjunkande världsmarknadspriser har livsmedelspriserna under de senaste åren snabbt vänt uppåt. Mycket tyder på fortsatt höga nivåer på grund av strukturella förändringar i utbud och efterfrågan¹¹⁰, även om priserna på sikt kanske kommer att vara något lägre än idag. När nu efterfrågan ökar tar det tid att ställa om den lokala produktionen och utnyttja exportpotentialen. Det afrikanska jordbrukets långsiktiga produktionsförutsättningar i kombination med jordbrukets nuvarande, extremt låga avkastning pekar på att det finns en stor potential för ökad produktion. För att denna potential skall kunna utnyttjas till fullo även på längre sikt krävs att produktionen sker på ett miljömässigt hållbart sätt.

Livsmedel är delvis färskvaror, som i stor utsträckning produceras och konsumeras lokalt. Endast en mindre del av jordbruksproduktionen handlas över nationsgränserna. Beroendet av snabb försäljning på en närmaknad kan delvis upphävas genom kostsamma och tekniskt sofistikerade konserverings- och transportsystem, men sådana kommer att ta mycket lång tid att utveckla för fattiga människor i utvecklingsländer. Tillgången på mycket billiga, externt producerade stapelvaror (främst spannmål) har främst i utvecklingsländernas storstäder skapat nya konsumtionsmönster som motverkat en diversifierad, lokalt baserad livsmedelsproduktion.

För att de ökade världsmarknadspriserna skall ge incitament till investeringar och ökad produktion måste de tillåtas slå igenom på de lokala producentpriserna. De ger då incitament för stater och hushåll att göra nödvändiga investeringar i exempelvis infrastruktur på landsbygden, utveckling av lämpliga odlingsmetoder och utsäde. Inom jordbruket är ledtider ofta långa innan en investering resulterar i ökad produktion, till exempel inom växtförädling.

Genom att satsa på att utveckla jordbruket på medellång sikt kan livsmedelssäkerheten tryggas och en grund läggas för fattigdomsminskande tillväxt. Exempel på prioriterade åtgärder inom lantbruket är (i) jordbruksforskning med särskild fokus på klimatanpassad växtförädling, (ii) organiserad jordbruksrådgivning för att sprida lokalt anpassade forskningsresultat, (iii) satsning på jordbrukets marknadsintegration inklusive uppbyggnad av fytosanitära och växtgenetiska kontrollfunktioner, (iv) ett aktivt svenskt engagemang kring naturresursrättigheter med särskild tonvikt på mark, vatten och fiske samt (v) stöd till arbete med naturresursfrågor inom lantbrukets intressentorganisationer och andra delar av civila samhället.

3.4 Klimatförändringen

De industrialiserade ländernas utveckling har varit möjlig bland annat tack vare den goda tillgången på billig, fossil energi. Det snabbt ökande utnyttjandet av olja har lett till allt större utsläpp av växthusgaser som i dag hotar att förändra det globala klimatet. Trots ökad medvetenhet om växthusgasernas klimatförändrande effekter fortsätter utsläppen – även från de industrialiserade länderna – att öka och utgör ett mycket allvarligt hot mot långsiktig ekonomisk utveckling och fattigdomsminskning^{111, 112}.

Trots att utvecklingsländerna har bidragit minst till klimatförändringarna, kommer de att drabbas hårdast av klimatförändring-

ens effekter. Ökande temperaturer har störst effekter i redan varma områden och förändrade nederbördsmonster betyder mest där vatten redan är en knapp resurs. Jordbruket och livsmedelsförsörjningen kommer att drabbas först, och eftersom många av de fattiga i utvecklingsländerna är direkt beroende av de förnybara naturresurserna för sin dagliga överlevnad, kommer de att drabbas direkt då temperaturen stiger och klimatet förändras. För utvecklingsländerna är den enda möjliga vägen att försöka anpassa sig till de nya förhållandena, vilket kommer att kräva stora förändringar av bland annat jordbruket. Anpassningen kommer sannolikt också att leda till folkomflyttningar i samband med ändrade odlingsförhållanden och stigande havsnivå, vilket kan komma att kräva stora resurser. Den gradvis ökande globala insikten om de negativa effekterna av klimatförändringen kan på sikt förväntas få betydande påverkan på produktions-, konsumtions-, och handelsmönster.

I det sammanhanget är ett nytt internationellt avtal som förbinder industriländerna och de snabbt växande utvecklingsländerna till utsläppsminskningsmål en avgörande förutsättning. Ett avtal med utsläppsåtaganden säkerställer ett pris på koldioxidutsläppen och innebär även en rad åtaganden rörande ökad finansiering av anpassning och utsläppsminskning, kapacitetsutveckling, teknikutveckling och teknikspridning och fastställer dessutom reglerna för hur utsläppsminskande projekt i utvecklingsländerna¹¹³ ska genomföras. I samband med detta kommer även den privata sektorn att involveras bland annat genom att incitament ges till privata aktörer på marknaden att föra ut miljöteknik och satsa i utsläppsminskningsprojekt.

Det krävs således många samverkande åtgärder för att hindra klimatförändringen, men i dagsläget ligger ansvaret framförallt hos industriländerna att minska sina utsläpp. Därutöver krävs en kraftigt ökad finansiering av i synnerhet anpassningsåtgärder i utvecklingsländerna vilket även inkluderar kapacitetsutvecklande investeringar på flera plan. En tydlig slutsats från forskare är att ju tidigare man satsar på åtgärder som hindrar klimatförändringen, desto kostnadseffektivare är åtgärderna.¹¹⁴

3.5 Ökad kamp om ändliga resurser

All tillväxt baserar sig på utnyttjande av naturen och dess tillgångar: mark, vatten, växter och djur, mineraler och energi. Under utvecklingen av de industrialiserade ländernas ekonomier har dessa tillgångar tagits för givna och betraktats som i stort sett obegränsade. Möjligheterna att bli av med tillväxtens avfall och restprodukter genom att släppa ut dem i naturen har tills nyligen betraktats som gränslösa. Med en starkt ökande global befolkning, och framförallt med ett allt större uttag av resurser för att upprätthålla det stigande välståndet, har situationen emellertid börjat förändras. De första signalerna var mer eller mindre lokala miljökatastrofer: förgiftningar av vattendrag, läckande soptippar, överutnyttjande av tidigare förnybara resurser som till exempel utfiskning och ökenutbredning. Den senaste utmaningen är den globala klimatförändring som är orsakade av människans ständigt ökande resursanvändning.

Den globala resursanvändningen har sedan början av 80-talet överstigit den globala biokapaciteten, det vill säga jordens samlade ekologiska produktion. I början av 2000-talet överstegs kapaciteten med över 25 procent, och ökningen fortsätter¹¹⁵. Det betyder att produktionen tär på kapitalet av jordens resurser, men också att jordens förmåga att fortsätta återbilda sina tillgångar i samma utsträckning som tidigare har börjat undermineras på grund av klimatförändringarna och förlorade ekosystemtjänster.

Detta medför att en fortsatt tillväxt kommer att behöva ske under andra förutsättningar framöver. Utvecklingsländer måste i allt större utsträckning basera sina tillväxtstrategier på andra energilösningar än fossil energi som de industrialiserade länder använde för sin utveckling. Samtidigt ökar ojämlikheten kring resursanvändningen och de industrialiserade länderna använder redan i dag huvuddelen av de tillgängliga resurserna. En stor del av den odlingsbara marken, cirka 40 procent av den totala markytan, används för jordbruksproduktion. Möjligheten att ytterligare öka jordbruksarealen är begränsad, så en ökad matproduktion måste till stor del ske genom intensifiering av produktionen på befintliga marker. Av den mark som används för jordbruksproduktion har emellertid redan cirka 20 procent skador som minskar produktionsförmågan¹¹⁶. 70 procent av vattenanvändningen nyttjas inom jordbruket¹¹⁷, samtidigt som efterfrågan på vatten hela tiden stiger och konkurrensen om vatten för olika ändamål ökar. Ökad medvetenhet om knappheten av ekosystemtjänster tvingar framtidens till

växtstrategier att anpassa sig till att på ett mer hållbart sätt ta hänsyn till de ändliga resurserna.

3.6 Effekter av krig och konflikter

Paradoxalt nog har ofta de länder som är i störst behov av snabb tillväxt särskilt svårt att uppnå detta mål. Orsaken kan bland annat sökas i den samhällsnedbrytande interaktionen mellan fattigdom och konflikt. Ojämlig fördelning av resurser mellan grupper och mellan kvinnor och män¹¹⁸ samt avsaknad av försörjningsmöjligheter bidrar till ökad risk för våldsam konflikt samtidigt som konflikter förvärrar fattigdom och underminerar fattigdomsinriktad tillväxt¹¹⁹.

Ekonomisk tillväxt påverkas nästan alltid negativt av våldssamma konflikter och jordbruket drabbas vanligen särskilt hårt av inbördeskrig i de länder där jordbruket utgör den primära försörjningen. Konflikter tvingar folk att lämna sin mark och i andra fall blir kvinnor kvar som ensamma försörjare utan formella rättigheter till land och annan egendom. Konflikter underminerar formella ekonomiska institutioner och förtroendet på marknaden samt leder till sammanfallande transportsystem. Det resulterar i krympande marknader och skifte från exportorientering och marknadsekonomi till självförsörjning och informell aktivitet.¹²⁰

Konflikter är även kostsamma i termer av långsiktig tillväxtpotential: efter ett årtionde av fred har länder som varit i inbördeskrig ofta inte lyckats återhämta sig till den utvecklingsnivå som rådde före konflikten¹²¹. Under konflikter sjunker de privata investeringarna drastiskt, dels på grund av budgetbegränsningar, dels på grund av osäkerhet, vilket skadar tillväxten en lång tid framöver. Även om statens intäkter ofta består under en konflikt ökar utgifterna för militära ändamål, vilket försämrar statens utbud av hälsa och utbildning. Det leder till mänskligt lidande och skadar kvaliteten på arbetskraften.¹²² De ekonomiska skadorna spiller också över till grannländerna. I ett typiskt inbördeskrig bärs hälften av de ekonomiska kostnaderna av grannländer.¹²³

Faktorer som gör ett land benäget att hamna i konflikt är nästan alltid primärt ekonomiska.¹²⁴ Exempelvis kan förekomsten av värdefulla naturresurser öka risken för konflikt, i vart fall om resurserna inte hanteras på ett hållbart, rättvist och transparent sätt. Naturresurser kan både vara ett motiv till och ett finansieringsinstrument för en konflikt. Därmed kan initiativ som under pågående konflikt begränsar rebellgruppers tillgång till naturresurserna vara effektivt fredsbyggande.

Snabb tillväxt har däremot visat sig minska risken för konflikt¹²⁵. Regional handelsintegration är ett exempel på åtgärd som både förebygger konflikter och främjar tillväxt. Om en konflikt ändå inträffar är det särskilt viktigt att den ekonomiska politiken efteråt är anpassad för att snabbt lindra effekterna av konflikten och skapa grundstenar för en uthållig tillväxt. Exempelvis är sysselsättnings-skapande insatser som arbetsintensiva vägbyggen viktiga eftersom sådana projekt genererar både meningsfull tillvaro och framtidstro åt såväl unga och avmobiliserade soldater som övrig befolkning. Kvinnors roll för att öka den ekonomiska tillväxten i ett land efter en konflikt är av stor betydelse givet att kvinnor ofta under konflikten blivit viktiga aktörer i de informella marknadsstrukturerna och i jordbruket. Sysselsättningsskapande åtgärder bör utformas så att de möjliggör för såväl kvinnor som män att antingen fortsätta med existerande sysselsättning alternativt finna nya sysselsättningsmöjligheter. Kortsiktiga insatser bör kombineras med långsiktiga åtgärder som bygger upp en bas för hållbar tillväxt.

3.7 Informations- och kommunikationsteknologi (ICT)

Under de senaste åren har telekommunikationerna utvecklats i snabb takt i de flesta fattiga länder. År 1996 hade endast 2 procent av hushållen i Afrika tillgång till telefon. Tio år senare hade 25 procent, alltså vart fjärde hushåll, fått tillgång till mobil telefoni¹²⁶. Även om vi har begränsad kunskap om effekterna av dagens snabba utveckling, finns det redan konkreta exempel på hur den skapar nya förutsättningar för ekonomisk utveckling som gynnar de fattiga. Ett exempel är utvecklingen av teknik för "mobile banking" som bidrar till en snabb ökning av antalet människor som har tillgång till finansiella tjänster.

Telekommunikationerna är bara en dimension av informations- och kommunikationsteknologin (ICT). Inom andra områden har utvecklingen i fattiga länder gått betydligt långsammare. Endast cirka 1 procent av hushållen på landsbygden i Afrika hade tillgång till Internet år 2006.¹²⁷ Det finns dock skäl att anta att utvecklingen av ICT kommer att accelerera generellt och att ICT kommer att bli ett alltmer centralt arbetsredskap i regeringar och inom myndigheter och företag. Inte minst i Afrika finns en enorm outnyttjad potential för effektivisering och nya användningar av ICT. En sådan ligger i att nå nya grupper av människor, inklusive kvinnor, barn och ungdomar, och att åstadkomma nya värdefulla tillämpningar med tekniken. Internets betydelse för tillgång till informa-

tion och kunskapsinhämtning kommer sannolikt att snabbt öka i låginkomstländerna, vilket kan förbättra individens möjligheter att delta i ekonomin och höja institutionernas kvalitet. ICT kan också bidra till en mer hållbar ekonomisk tillväxt genom att minska behovet av fysiska transporter.

4. Utvecklingssamarbetets roll

Svenskt bistånd bygger på grundsynen att människor som lever i fattigdom måste ses som aktörer i tillväxtprocesser och att minskad fattigdom uppnås när fattiga män och kvinnor deltar i, bidrar till och kan dra nytta av tillväxten¹²⁸. Biståndets roll är att bidra till att skapa förutsättningar för sådana tillväxtprocesser.

4.1 Utvecklingssamarbetets effekter på ekonomisk tillväxt

Den ekonomiska forskningen har sedan mitten av 90-talet ägnat stor möda åt att empiriskt försöka klarlägga biståndets aggregerade effekter på landnivå. De flesta studier pekar på att biståndet har positiva effekter, men det har ändå visat sig svårt att med hjälp av ekonometriska studier nå full konsensus om biståndets påverkan på länders ekonomiska tillväxt^{129, 130, 131}. Detta borde egentligen inte komma som någon överraskning, givet mångfalden av statistiska utmaningar i denna typ av studier, inklusive det faktum att de globala bistandsflödena har många olika syften (inklusive säkerhetspolitiska).

För att öka kunskapen om och maximera biståndets effekter på tillväxt behöver man skärskåda den orsakskedja genom vilken utvecklingssamarbete skapar institutionella och andra förutsättningar som i sin tur får effekter i form av ökad tillväxt och minskad fattigdom i samarbetsländer. Ett konkret exempel kan hämtas från Sidas stöd till förvaltningsreformer i Vietnam.

Box 4: Förvaltningsreform som ett verktyg för att främja tillväxt

1999 inledde Sida ett stöd till utvecklingen av en förenklad modell för markrättscertifikat i Quang Tri-provinsen. Projektet expanderades till att omfatta fyra ytterligare provinser och år 2003 beslöt Vietnams regering att modellen skulle tillämpas i hela Vietnam. En aktuell utvärdering¹ visar att modellen varit framgångsrik, vilket bland annat illustreras av att tiden för tilldelning av urbana certifikat minskat från 91 till 23 dagar. En parallell forskningsrapport² om Vietnams landreform hävdar att legaliseringen av markrättigheterna spelat en nyckelroll i Vietnams lyckosamma strategi för tillväxt och fattigdomsminskning. Forskningsresultaten bekräftar att fattiga människor reagerar positivt på marknadsincitament och pekar samtidigt på betydelsen av starka centrala och lokala myndigheter samt av en genuin politisk vilja att bekämpa fattigdomen.

1 McCarthy A. – Duc Hao D. – Fallows D. – Van Dinh N. (2007), "Replicating the Model of Land Administration under the One Stop Shop (OSS) Mechanism in Five Provinces in the Central Region of Quang Tri Public Administration Reform (PAR) Project", Sida Evaluation 07/46.

2 Ravallion, M. & van de Walle, D. (2008) "Land in Transition: Reform and Poverty in Rural Vietnam", Palgrave Macmillan and World Bank.

Flera intressanta modeller för analys av utvecklingsinsatser och policyförändringar har utvecklats under senare år, till exempel Världsbankens verktyg för "Poverty and Social Impact Analysis (PSIA)" och OECD/DAC's förenklade modell för "Poverty Impact Analysis (PIA)". Genom att använda dessa modeller kan man tydliggöra och stärka de orsakskedjor och de mekanismer varigenom utvecklingsinsatser bidrar till att skapa sysselsättning, inkomster och på andra sätt förbättra fattiga människors livsvillkor. Under senare år har intresset vuxit starkt för randomiserade experiment för att utvärdera effekter av insatser på mikroplanet¹³². Denna typ av studier kan spela en viktig roll för att öka kunskapen om biståndets effekter liksom för utvecklingen av nya politikinstrument som förbättrar fattiga människors möjligheter att delta i tillväxtprocesser, vilket har lett till att en internationell arbetsgrupp har rekommenderat omfattande satsningar på denna typ av utvärderingar¹³³.

Under senare år har vissa utvecklingsforskare pekat på potentiellt negativa effekter av utvecklingssamarbete när det gäller ekonomisk tillväxt. Man har bland annat framhållit att höga biståndsvolymer på samma sätt som till exempel höga mineralinkomster riskerar att leda till valutaappreciering med negativa effekter på exportindustrin och sysselsättningen (Dutch disease). Vidare hävdas att långvarigt utvecklingssamarbete kan ha negativa incitaments-effekter på samarbetslandets institutioner¹³⁴. Det har utvecklats en

omfattande litteratur och debatt kring biståndsberoende och mer generellt om effektiviteten i utvecklingssamarbetet¹³⁵.

Det internationella biståndssamfundet och samarbetsländerna försöker på olika sätt att reducera risken för negativa effekter av biståndet och öka effektiviteten i utvecklingssamarbetet. Syftet med den Parisdeklarationen om biståndseffektivitet som tillkom år 2005¹³⁶ är att öka samarbetsländernas ägande av biståndsprocessen och att bidra till biståndsharmonisering, uppslutning kring samarbetslandets procedurer samt en aktiv resultatstyrning. Inom ramen för genomförandet av Parisdeklarationen görs nu omfattande insatser för att stärka samarbetsländernas system för offentlig finansiell styrning, vilket också kan förväntas bidra till att minska riskerna för negativa makroekonomiska effekter av stora kapitalinflöden.

4.2 Tillväxtstrategier och utvecklingssamarbete

Frågan är då hur utvecklingssamarbetet på effektivast möjliga sätt kan bidra till utformningen och genomförandet av tillväxtstrategier i samarbetsländerna. Analyser av erfarenheterna från 90-talets ekonomiska reformer har pekat på riskerna med att basera tillväxtstrategier på en serie universella regler som kopieras från ett land till ett annat^{137, 138}. Ett nytt synsätt har vuxit fram som innebär att tillväxtstrategier bör vara selektiva och fokusera på ett fåtal kritiska faktorer som utgör hinder för ekonomisk tillväxt. Varje land behöver kunna söka sina egna vägar för att nå politisk uppslutning kring tillväxtreformer.

Vilka faktorer som i en given situation bör prioriteras beror på sammanhanget och prioriteringarna måste beakta dynamiken i den aktuella utvecklingsprocessen. Fattiga länder och regioner befinner sig inte sällan i vad som kan beskrivas som "fattigdomsfällor" där olika ekonomiska, politiska, sociala och miljömässiga faktorer samspelar. Inte minst i sådana situationer krävs integrerade och holistiska angreppssätt där olika typer av insatser samverkar på ett flexibelt sätt.

Sidas erfarenheter visar att ökad samverkan behövs mellan olika kunskapsområden i biståndet¹³⁹. Det gäller inte bara mellan sektorer som traditionellt betraktats som "ekonomiska sektorer" (exempelvis näringsliv, handel, finansiell sektor, infrastruktur och jordbruk). Ett holistiskt arbetssätt behöver också ta hänsyn till potentiella synergier mellan ekonomisk tillväxt och social utveckling, offentlig förvaltning och media i arbetet med tillväxtstrategier. Exempelvis är god hälsa hos arbetskraften en viktig tillväxt-

förutsättning, samtidigt som ekonomisk tillväxt ökar statens resurser för bland annat uppbyggnaden av fungerande hälsosystem. Slutligen finns ett viktigt samspel mellan offentliga och privata aktörer för att marknadsmekanismer skall kunna utnyttjas optimalt.

Det är mot denna bakgrund viktigt att samarbetsländer och biståndsgivare har bra analytiska verktyg till sitt förfogande för att identifiera de viktigaste hindren för tillväxt. Biståndet kan hjälpa samarbetsländerna att stärka sin kapacitet att genomföra sådana analyser. Sida har utvecklat den så kallade IEA-modellen¹⁴⁰ ("Integrated Economic Analysis") som söker integrera analysen av sysselsättning, makroekonomi och investeringsklimat för att lättare kunna identifiera de hinder som är mest bindande för fattigdomsminskning i en given situation.

Maktstrukturer i den lokala politiska och sociala miljön förhindrar ofta genomförande av angelägna ekonomiska reformer. En biståndsorganisation som blir engagerad i komplexa reformprocesser måste ha kapacitet att kombinera analyser av ekonomiska, politiska, sociala och miljömässiga konsekvenser. Sidas arbete för att utveckla maktanalyser¹⁴¹ har särskild relevans för arbetet med reformer av ekonomiska institutioner. Lärdomar från dessa analyser hjälper till att ge en helhetsbild på de bindande restriktioner som hindrar hållbar utveckling och reformprocesser i utvecklingsländer.

Hinder för ekonomisk tillväxt återfinns på olika nivåer i det ekonomiska systemet: allt från den globala nivån där de internationella handelspolitiska och finansiella regelverken framförhandlas till mikronivån i fattiga länder där företag och individer i många fall är utestängda från ekonomiskt utbyte på rimliga villkor. Biståndet måste finna flexibla former för att hjälpa samarbetsländerna att identifiera och attackera tillväxthinder på olika systemnivåer.

Sidas erfarenheter visar att en viktig framgångsfaktor ligger i att skapa länkar mellan kunskap som genereras vid insatser på olika systemnivåer¹⁴². Exempelvis kan lärdomar från arbete på mikroplanet och samarbete med aktörer utanför den offentliga sektorn ge värdefulla bidrag till policydialogen på nationell sektor- eller makronivå liksom i internationella fora. På motsvarande sätt finns ett påtagligt behov av att vid planeringen av insatser på mikroplanet ta hänsyn till svagheter i nationella planer och institutioner. Biståndets historia erbjuder åtskilliga exempel på insatser som blivit verkningslösa på grund av hindrande faktorer i den nationella investeringsmiljön.

Att skapa organisatoriska modeller som underlättar kunskapsutbyte mellan verksamhet på olika systemnivåer är en viktig utmaning för alla biståndsorganisationer. Det bör också noteras att det inte bara handlar om kunskapsutbyte inom en och samma organisation, utan också om samarbete över organisationsgränserna, exempelvis mellan Sida, Swedfund och enskilda organisationer som är engagerade i tillväxtinriktat bistånd. Olika typer av professionella nätverk kan spela en viktig roll i ett sådant kunskapsutbyte. Ett konkret exempel i detta sammanhang är det svenska mikrofinansnätverket.

Den svenska politiken för global utveckling betonar vikten av samstämmighet mellan olika svenska politikområden för att Sverige på ett mer slagkraftigt sätt ska kunna bidra till att minska fattiga länders ekonomiska utanförskap¹⁴³. Inte minst framhålls vikten av att Sverige inom ramen för EU:s handelspolitik tar hänsyn till fattiga länders intressen. Vidare lyfter politiken betydelsen av samspelet mellan närings- och biståndspolitik. Genom så kallad aktörs-samverkan kan biståndet bidra till att skapa långsiktiga självbärande relationer mellan ekonomiska aktörer i Sverige och samarbetsländerna.

4.3 Erfarenheter av olika angreppssätt i bistånd

En ökande andel av det bilaterala biståndet genomförs i dag i form av generellt budgetstöd nära länkat till samarbetsländernas nationella fattigdomsstrategier (PRS). Den första generationen av dessa strategier sågs i första hand som verktyg för stöd till skuldlättnader och ökade satsningar inom det sociala området. Strategierna innehöll allmänna mål för ökad tillväxt, men saknade ofta konkreta planer för att få igång tillväxtprocesser¹⁴⁴. I många av de senaste årens strategier ges tillväxtfrågorna kraftigt ökad uppmärksamhet, bland annat genom att inkludera program för att förbättra investeringsklimatet och ta fram bättre indikatorer på utvecklingen inom detta område. Det innebär att den traditionella dialogen om makroekonomiska frågor vidgas till att även innefatta en dialog om pågående tillväxtreformer¹⁴⁵.

En betydande del av utvecklingssamarbetet är i dag riktat mot specifika sektorer eller policyområden. De modeller som har utvecklats för denna typ av bistånd i linje med Parisdeklarationen är i första hand anpassade till sektorprogramstöd inom den offentliga sektorn. Genom sådana insatser möjliggörs omfattande offentliga investeringar exempelvis för uppbyggnad av nationella hälso-

och utbildningssystem. Även om de nationella fattigdomsstrategierna ofta definierar målen för dessa investeringar i andra termer än ekonomisk tillväxt, så råder ingen tvekan om att dessa investeringar också bidrar till att skapa förutsättningar för tillväxt och minskad inkomstfattigdom. Det är således angeläget att tillväxtaspekter beaktas vid planering och genomförande av offentliga sociala investeringar, till exempel vad gäller omfattningen och inriktningen av offentliga insatser för yrkesutbildning.

Sidas erfarenhet visar att insatser som syftar till att utveckla marknadsinstitutioner ofta innebär speciella utmaningar i relation till Parisdeklarationen. Det är exempelvis inte ovanligt att dessa program förutsätter en omfattande medverkan av aktörer utanför den offentliga sektorn. Erfarenheterna av att applicera sektorprogramansatser inom dessa områden är ännu relativt begränsade, men pågående stöd till att förbättra näringslivsklimatet i Tanzania¹⁴⁶ och till jordbruksreformer i Moçambique^{147, 148} visar att det går att tillämpa grundläggande principer i Parisdeklarationen även i dessa typer av program. Det är samtidigt uppenbart att stöd till reformer av marknadsinstitutioner är tidskrävande och kunskapsintensiva. Givare måste ha god förståelse för ett institutionellt perspektiv kombinerat med tålmod och uthållighet^{149, 150}.

Ett direkt samarbete mellan organisationer med liknande mandat kan bidra till nödvändig kapacitetsutbyggnad av offentliga myndigheter. Sida har lång och i huvudsak positiv erfarenhet av denna modell. Exempel på områden där sådana modeller tillämpats är statistikområdet¹⁵¹, skatteförvaltning, lantmäteri och fastighetsbildning samt forskningssamarbetet; det vill säga områden med betydande direkt eller indirekt relevans för ekonomisk tillväxt. Som konkret exempel kan nämnas det samarbete som utvecklats mellan svenska Riksbanken och centralbanker i flera samarbetsländer. Ett av de kunskapsområden som efterfrågats har varit finansiell krishantering där de svenska erfarenheterna från 1992 fortfarande har internationell relevans. En uppföljning av samarbetet med Vietnam och Sri Lanka har visat att denna samarbetsform har varit uppskattad¹⁵².

Det finns en omfattande samsyn om att satsningar på ett bra näringslivsklimat i form av effektiv politik, regelverk, institutioner och infrastruktur måste vara en grundbult i stödet till privatsektorsutveckling. Mer omdebatterat är däremot om biståndet bör engagera sig i utveckling av specifika marknader eller i direkt samarbete med enskilda eller grupper av företag. OECD-DAC¹⁵³ har liksom

Världsbanken¹⁵⁴ varnat för de risker som sådana angreppssätt kan medföra. Sidas erfarenheter bekräftar de risker som direktstöd till enskilda företag kan innebära^{155, 156}. Samtidigt visar Sidas erfarenheter att det finns situationer då satsningar på ett bättre näringslivsklimat behöver kompletteras med insatser på meso- och mikronivån med utgångspunkt i analyser av relevanta marknaders funktionssätt. Ett konkret exempel på en framgångsrik insats är stödet till utveckling av ekologisk jordbruksexport i Östafrika¹⁵⁷. Vid denna typ av insatser bör samarbete i första hand sökas med konkurrensneutrala aktörer som exempelvis branschorganisationer.

Insatser som syftar till att främja ekonomisk utveckling i geografiskt avgränsade områden (till exempel distrikt, provinser eller städer) söker ofta integrera åtgärder inom olika sektorer för att tillgodose de specifika problem och behov som identifieras av aktuella målgrupper i utvalda områden. Negativa erfarenheter från 70- och 80-talets satsningar på så kallad integrerad landsbygdsutveckling har lett till att delvis nya angreppssätt har utvecklats. Sidas erfarenheter från insatser i eftersatta distrikt på landsbygden i bland annat Zambia¹⁵⁸ har varit positiva, även om det finns kvarstående utmaningar ifråga om kostnadseffektivitet och replikerbarhet.

Vid sidan om det bilaterala samarbetet, som hittills stått i fokus för erfarenhetsredovisningen i detta avsnitt, har Sida ett mycket omfattande samarbete med globala och regionala institutioner. Detta samarbete bidrar till att förbättra förutsättningarna för genomförandet av samarbetsländernas tillväxtstrategier, till exempel genom stöd till policyutveckling, kapacitetsuppbyggnad och analysarbete inom handelspolitiken och arbetsmarknadsområdet. Ett aktuellt exempel är ett stöd i samverkan mellan Lunds Universitet och det afrikanska utbildningsinstitutet ESAMI till uppbyggnad av regional handelspolitisk utbildning, "The Trade Policy Centre in Africa (TRAPCA)". TRAPCA bedöms kunna spela en viktig roll för att stärka afrikanska länders kapacitet att driva internationella handelsförhandlingar¹⁵⁹.

5. Sammanfattande slutsatser

Genomgången av tillväxtens drivkrafter och dess roll i fattigdomsminskning samt av utvecklingssamarbetets roll i att bidra till att bygga upp samarbetsländernas egna system för att hantera den egna utvecklingen leder fram till följande centrala slutsatser.

1. Utvecklingssamarbetet bör bygga på en integrerad och holistisk ansats där ett tillväxtperspektiv tillämpas i alla samarbetssektorer

För att ekonomisk tillväxt skall fungera som ett effektivt verktyg för fattigdomsminskning, måste ett tillväxtorienterat utvecklingssamarbete främja ökad produktivitet och sysselsättningsmöjligheter varigenom *fattiga människor kan delta i, bidra till och dra nytta av tillväxten*. Utvecklingssamarbetets prioriteringar och genomförande bör därför präglas av ett *individperspektiv* där människor som lever i fattigdom ses om ekonomiska aktörer.

Utvecklingssamarbetet bidrar till en sådan utveckling på flertal sätt. Mer direkta insatser för ett bättre *investeringsklimat, makroekonomisk stabilitet samt regelverk* bidrar till att skapa förutsättningar för marknadsutveckling, företagande, investeringar och handel. Utvecklingen av *fungerande marknadsinstitutioner* måste bygga på konstruktivt samspel mellan staten, det civila samhället och den privata sektorn. Stöd till reformer av sådana institutioner är en viktig men kunskapsintensiv form för utvecklingssamarbete som kräver flexibilitet, tålamod och långa tidsperspektiv.

Andra grundläggande förutsättningar för en snabb och uthållig tillväxtprocess är insatser som säkerställer fred och stabilitet i tillväxtekonomier samt tillfredställande infrastruktur som stödjer tillväxt såväl på landsbygden som i städerna. Exempel på mer direkta åtgärder som beskrivits mer i detalj i tidigare kapitel är satsningar på (i) infrastrukturuppbyggnad som understödjer lokal produktion, marknadsintegration och handel med särskilt beaktade av

korruptionsriskerna inom infrastrukturuområdet, (ii) expansion av de lokala finansiella marknaderna med syfte att ge ett betydligt större antal företag och hushåll tillgång till relevanta finansiella tjänster samt (iii) uppbyggnad av institutionell infrastruktur för bättre investeringsklimat och förhandlingskapacitet inom handelsområdet.

Lika viktigt som att skapa produktiva sysselsättningsmöjligheter är det att de ekonomiska aktörerna har möjlighet att ta till vara på de möjligheter som skapas. Detta kräver omfattande satsningar för att *stärka den mänskliga resursbasen* i termer av exempelvis utbildning och hälsa. Stöd till att stärka fattiga människors rättigheter och avlägsnande av diskriminering är också viktiga förutsättningar för fattiga människors aktiva medverkan i tillväxtprocesser. Satsningar på yrkesutbildning samt forsknings- och innovationssystem kan bidra till att stärka länkarna mellan utvecklingen av humankapitalet och den ekonomiska tillväxten.

Kvinnor är ofta en diskriminerad och underutnyttjad resurs för ekonomisk tillväxt. Ökad *jämställdhet* är inte bara en rättighetsfråga utan också en faktor som bidrar till ekonomisk tillväxt. Utvecklings-samarbetet bör medverka till att kvinnor ges möjlighet att delta i tillväxtprocesser på lika villkor som män samt eftersträva att en aktiv jämställdhetspolitik betraktas som en viktig del i samlarbets-ländernas tillväxtstrategier.

2. Utvecklingssamarbetet bör söka identifiera och bekämpa hinder för utveckling av marknader och företagande

Erfarenheten visar att tillväxtstrategier inte låter sig kopieras och knappa resurser bör riktas till de sektorer som på ett mest effektivt sätt bidrar till fattigdomsinriktad tillväxt i en given kontext. Funge-rande strategier måste därmed bygga på *situationsspecifika analyser* som visar vilka faktorer som i ett visst land och ett visst samman-hang utgör de viktigaste hindren för tillväxt.

Den sekvens genom vilken olika insatser sätts in i en tillväxtpro-cess är av central betydelse. Sverige kan i samarbete med andra givare stötta samlarbetsländerna i utvecklingen av metoder och kapacitet för tillväxtanalyser som grund för fattigdomsreducerande tillväxtpolitik. Exempel på centrala aspekter som bör beaktas i dessa analyser är effekterna av samlarbetslandets *demografiska utveck-ling*, förväntade effekter av och möjligheter att anpassa sig till *klimat-förändringen* samt hur samlarbetslandets möjligheter att dra nytta av *internationell handel* kan stärkas.

Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt marknader som har direkt relevans för *fattiga människors sysselsättning och inkomster*. Med

tanke på att en mycket stor del av de fattiga är ekonomiskt aktiva inom lantbruket och i den informella ekonomin har satsningar på ökad produktivitet i dessa områden en central roll att spela i fattigdomsbekämpningen. Exempel på konkreta åtgärder är satsningar på (i) jordbruksforskning och organiserad jordbruksrådgivning samt ett aktivt engagemang kring naturresursrättigheter och naturresursfrågor i nära samverkan med civila samhället, och (ii) utveckling av regelverk och institutioner som skapar incitament att öka antal arbetstillfällen i den formella ekonomin och samtidigt förbättrar möjligheterna för informella företag att formaliseras.

Hinder för involvering av fattiga människor i tillväxtprocesser återfinns på *alla nivåer i det ekonomiska systemet*; alltifrån globala handelsvillkor till lokala administrativa regelverk. Utvecklingssamarbetet måste finna flexibla arbetsformer för att hjälpa samarbetsländerna att avlägsna tillväxthinder på alla dessa nivåer. En viktig framgångsfaktor ligger i att skapa länkar mellan kunskap som genereras på olika systemnivåer. Utvecklingssamarbetet behöver dessutom utveckla modeller för *samarbete med olika typer av aktörer* beroende på systemnivå och övriga förutsättningar. Etablerade modeller för samarbete med statliga aktörer behöver anpassas till de utmaningar som uppkommer när aktörer i civila samhället och i privata sektorn involveras.

Genom *ökad samstämmighet* mellan utvecklingssamarbetet och andra politikområden kan Sverige bidra mer effektivt till att minska samarbetsländernas ekonomiska utanförskap. Ökat kunskapsutbyte och ökad samverkan mellan svenska verksamheter med olika mandat och syfte förbättrar förutsättningarna för samstämmighet.

3. Utvecklingssamarbetet bör underlätta samarbetsländernas anpassning till förändringar, hot och möjligheter

Världen står i dag inför en situation med tilltagande miljöproblem och resursbegränsningar, vilket även kommer att påverka utvecklingsländernas möjligheter till utveckling. Utvecklingssamarbetet bör därför sträva efter att *miljömässig hållbarhet* genomsyrar utvecklingsinsatser och samarbetsländernas tillväxtstrategier.

Ekonomisk utveckling och tillväxt innebär i de flesta fall mer eller mindre *radikala strukturomvandlingar*. Dessa processer kan skapa vinnare och förlorare både på landsbygden och i städerna. Utvecklingssamarbetet bör bidra till att stödja strukturomvandlingen, öka de utsatta gruppernas möjlighet att dra nytta av de nya möjligheterna och minska deras sårbarhet då detta inte är möjligt. Satsningar på ökad produktivitet i jordbruket liksom i den rurala och

urbana informella ekonomin samt på ökad mobilitet förbättrar förutsättningarna för hållbara tillväxtprocesser och fattigdomsminskning.

I dagens globaliserade världsekonomi sker *dynamiska förändringar* som påverkar även de fattigaste länderna i en allt snabbare takt. Klimatförändringen, regionala konflikter, kampen om och priset på ändliga naturresurser, urbanisering och migration samt kunskapspotentialen inom informations- och kommunikationsområdet är exempel på faktorer som snabbt kan förändra förutsättningarna för tillväxt och fattigdomsminskning. En viktig uppgift för utvecklingssamarbetet bör vara att hjälpa samarbetsländer att bygga upp kunskaper, kompetens och beredskap att hantera kända (och okända) hot och möjligheter. Utvecklingssamarbetet bör också bidra till att stärka fattiga länders intressen i utvecklingen av de globala institutioner som krävs för att hantera globala utmaningar.

Många utvecklingsländer, i synnerhet i Afrika, kommer att få svårt att uppfylla millenniummålet att halvera inkomstfattigdomen till år 2015. Enligt FN:s aktuella uppföljning krävs väsentligt ökad uppmärksamhet och ökat stöd för att stärka ländernas produktiva kapacitet och infrastruktur, inklusive jordbruket¹⁶⁰. Detta policyunderlag har redovisat ett antal slutsatser och lämnat konkreta förslag till hur det svenska utvecklingssamarbetet kan öka fokus på ekonomisk tillväxt och stärka stödet till en tillväxt som bidrar till att minska fattigdomen i samarbetsländerna.

Referenser

1. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, s. 1.
2. För en diskussion om ojämlikhet i Asien, se Asian Development Bank, *Key Indicators 2007*, i synnerhet kapitel 'Inequality in Asia' (Manila: Asian Development Bank, 2007).
3. Länkarna mellan globalisering, fattigdom och ojämlikhet har diskuterats flitigt i den akademiska debatten under de senaste åren. För en bra introduktion och en överblick i denna debatt, se Nissanke, M. & Thorbecke, E. (eds.) (2007) "*The Impact of Globalization on the World's Poor*", Palgrave macmillan och UNU-WIDER; Cornia, G.A. (ed) (2004) "*Inequality, Growth and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization*", Oxford University Press och UNU-WIDER; samt The World Bank (2002) "*Globalization, Growth and Poverty*", New York: Oxford University Press & The World Bank.
4. Utrikesdepartementet (2007) "*Gemensamt ansvar: Sveriges Politik för Global Utveckling*", Regeringsskrivelse 2007:08/89.
5. Se FN konventionerna.
6. Stern, N. – Peters, S. – Bakhshi, V. – Bowen, A. – Cameron, C. – Catovsky, S. – Crane, D. – Cruickshank, S. – Dietz, S. – Edmonson, N. – Garbett, S.-L. – Hamid, L. – Hoffman, G. – Ingram, D. – Jones, B. – Patmore, N. – Radcliff, H. – Sathiyarajah, R. – Stock, M. – Taylor, C. – Vernon, T. – Wanjie, H. – Zeghelis, D. (2006) "*Ster Review on the Economics of the Climate Change*", HM Treasury, London.
7. För en överblick över litteraturen kring tillväxt och ojämlikhet, se: Ravallion, M. (2004) "Pro-Poor Growth: A Primer", The World Bank, *Policy Research Working Paper* No. 3242. samt OECD (2007), *Promoting Pro-Poor Growth: Policy Guidance for Donors*, DAC Guidelines and Reference Series, OECD, Paris. Francois Bourguignon (före detta chefsekonom vid Världsbanken) är en av de ledande forskarna inom detta område. Se till exempel Bourguignon, F. (2004) "*The Poverty-Growth-Inequality Triangle*", New Delhi, ICRIER.
8. Se till exempel Commission on Legal Empowerment of the Poor (2008) "*Making the Law Work for Everyone – Volume 1 & 2*", United Nations Development Programme, New York.
9. Ekosystemtjänster definieras som de livsnödvändiga nyttor som ekosystemet producerar för människor. Till exempel rent vatten, mat och frisk luft är viktiga ekosystemtjänster.
10. The World Bank (2007) "*World Development Report 2008: Agriculture for Development*", The World Bank, s. 45.
11. The World Bank (2007) "*World Development Report 2008: Agriculture for Development*", The World Bank, s. 1.
12. De asiatiska erfarenheterna och dess relevans för Afrika i detta avseende diskuteras bland annat i Mats Härsmark (red.) (2006) "*Agricultural Development in Sub-Saharan Africa*", Stockholm: UD-EGDI. och i Djurfeldt, G. & Jirstrom, M. (2003) "*Asian Models of Agricultural Development and Their Relevance to Africa*", AFRINT Working Paper 2.
13. Se exempelvis Agence Francaise de Développement – Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung – DFID – The World Bank (2005) "*Pro-Poor Growth in the 1990s – Lessons and Insights from 14 Countries*", Operationalising Pro-Poor Growth Research Programme, The World Bank, Washington, s. 38-39.
14. Orsakerna till den snabba ekonomiska utvecklingen och minskningen av fattigdom i stora delar av ost- och sydost Asien har varit föremål för en hel del kontroverser. Det föreligger dock i stort en samsyn om denna kedja av orsakssamband. Se till exempel två auktoritativa studier som speglar olika skolor: The World Bank (1993) "*The East Asian Miracle: Growth and Public Policy*", New York: Oxford University Press. och Wade, R. (1990, utgivet på nytt 2004) "*Governing the Market: Theory and the Role of Government in East Asian Industrialisation*", Princeton University Press. För en sentida uttolkning av forskningen inom detta område se också Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank.
15. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, s. 57.

16. Tannerfeldt, G. & Ljung, P. (2006) "More Urban Less Poor – an introduction to urban development and management", Sida.
17. Lundström, S. & Ronnäs, P. (2006) "Integrated Economic Analysis for Pro-Poor Growth", Edita Publications, Sida.
18. Acemoglu, D. & Robinson, J. (2008) "The Role of Institutions in Growth and Development", Growth Commission Working Paper No. 10, The World Bank.
19. Rodrik, D. (2008) "The New Development Economics: We Shall Experiment, but How Shall We Learn?", Working paper prepared for Brookings Development Conference, May 21, 2008.
20. Se till exempel The World Bank (2006) "*The World Development Report 2007: Development and the Next Generation*", The World Bank.
21. Sida (2004) "Policy Guidelines for Sida's Support to Private Sector Development", Sida, Stockholm.
22. UNFPA (2005) "*State of World Population 2005: The Promise of Equality*", UNFPA, s. 10.
23. Det finns flera aktuella översikter över den växande forskningen om sambanden mellan jämställdhet och ekonomisk tillväxt. Se exempelvis Morrison, A. – Dhushyanth, R. – Sinha, N. (2007), "Gender equality, poverty and economic growth", World Bank Policy Research Working Paper 4349 och DFID Growth Team Briefing note 5 (2007); "Gender and Growth". Det finns många belägg för att jämställdhet har positiva effekter på mikronivån (det vill säga individer och företag). Det har samtidigt varit svårare att identifiera entydiga samband i ekonometriska studier på makronivån, vilket delvis kan relateras till de generella problem som kännetecknar denna typ av studier, till exempel i form av omvänd kausalitet.
24. Nelson, J. & Prescott, D. (2003) "Business and the Millennium Development Goals – A Framework for Action", UNDP.
25. Sida (2003) "Making markets Work for the Poor – Challenges to Sida's Support to Private Sector Development", Edita.
26. Wilhelm, V. & Fiestas, I. (2005) "Exploring the link between public spending and poverty reduction: lessons from the 1990s", World Bank Institute Working Paper, No: 35868, Washington, DC.
27. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, s. 4.
28. Lindahl, C. (2005) "*Wealth of the Poor – Eliminating Poverty through Market and Private Sector Development*", Sida Studies no 14, Edita.
29. De Janvry, A. – Fafchamps, M. – Sadoulet, E. (1991), Peasant Household Behaviour with Missing Markets: Some Paradoxes Explained, *Economic Journal*, No. 101, ss. 1400-17.
30. The World Bank (2005) "*Doing Business 2005: Removing obstacles to growth*", The World Bank.
31. Ferrand, D. – Gibson, A. – Scott, H. (2004) "*Making Markets Work for the Poor – An Objective and Approach for Government and Development Agencies*", ComMark Trust.
32. The World Bank (2004) "*World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone*", The World Bank and Oxford University Press.
33. Bigsten, A. & Söderblom, M. (2005) "What Have We Learned From a Decade of Manufacturing Enterprise Surveys in Africa?", *Policy Research Working paper* No. 3798, The World Bank.
34. The World Bank (2005) "*Doing Business 2005: Removing Obstacles to Growth*", The World Bank.
35. Till exempel har ett specifikt delmål rörande sysselsättning inkluderats inom FN:s millenniemål (Report of the Secretary-General on the work of the Organization, Official Records of the General Assembly, Sixty-first session, Supplement No. 1 (A/61/1), § 24).
36. Flodman Becker, K. (2004) "*The Informal Economy in Developing Countries: a Fact Finding Study*", Sida.
37. Chen, M. (2007) "Rethinking the Informal Economy: Linkages with the Formal Economy and the Formal Regulatory Environment", *DESA Working Paper*, No. 46.
38. Fox, L. & Sekkel Gaal, M. (2008): "*Working out of poverty Job Creation and the Quality of Growth in Africa*", The World Bank.

39. Ishengoma, E. K. & Kappel, R. (2006) "Economic Growth and Poverty: Does Formalisation of Informal Enterprises Matter?" *GIGA German Institute of Global and Area Studies Working Paper, No. 20*.
40. Se Tupy, M.L. "Minimum Interference, National Review Online", May 14, 2004 and (UK) Low Pay Commission (2005). "National Minimum Wage - Low Pay Commission Report 2005".
41. OECD (2006) "*Hot Topic Paper: Removing Barriers to Formalisation*", OECD.
42. UNDP (1996) "*Human Development Report 1996: Economic Growth and Human Development*", UNDP, s.86.
43. Chen, M. A. & Vanek, J. (2005) "Informal Employment: Rethinking Workforce Development" i Avigan, T.L. – Bivens, J. - Gammage, S. (red.), "*Good Jobs, Bad Jobs, No Jobs: Labor Markets and Informal Work in Egypt, El Salvador, India, Russia, and South Africa*", Washington D.C., Economic Policy Institute.
44. Estache, A. & Fay M. (2007) "Current Debates on Infrastructure Policies", The World Bank, *Policy Research Working Paper* No. 4410.
45. OECD (2007) "*Promoting Pro-Poor Growth: Policy Guidance for Donors*", DAC Guidelines and Reference Series, OECD, Paris.
46. Collier, P. (2006) "African Growth: Why a 'Big Push'?", *Journal of African Economics* 15, Supplement 2, ss. 188-211.
47. UN Statistics Division (2003) "*National Accounts – A Practical Introduction*", New York, s. 12.
48. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, s.34.
49. Arne, B. – Isaksson, A. – Söderbom, M. – Collier, P. – Zeufack, A. – Dercon, S. – Fafchamps, M. – Gunning, J. W. – Teal, F. – Appleton, S. – Gauthier, B. – Oduro, A. – Oostendorp, R. – Pattillo, C. (2000) "Rates of Return on Physical and Human Capital in Africa's Manufacturing Sector", *Economic Development and Cultural Change*, 48:801–827, July 2000.
50. Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative.
51. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, s.55.
52. Beck, T. – Demirgüç-Kunt, A. – Ross, L. (20007) "Finance, Inequality and the Poor", *Journal of Economic Growth*, Vol. 12, No. 1, March 2007.
53. Demirgüç-Kunt, A. and Levine, R. (2008), "Finance and Economic Opportunity", The World Bank, *Policy Research Working Paper* No. 4468.
54. DFID (2008) "*Growth – Building Jobs and Prosperity in developing Countries*", s. 20.
55. Lundström, S. & Ronnäs, P. (2006) "*Integrated Economic Analysis for Pro-Poor Growth*", Edita Publications, Sida, s. 27.
56. Eichengreen, B. (2008) "The Real Exchange Rate and Economic Growth", *Growth Commission Working Paper* No. 4, The World Bank.
57. Rodrik, D. (2006) "Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?", *Journal of Economic Literature*, Vol. 44, No. 4, December 2006.
58. Acemoglu, D. & Robinson, J. (2007), "The Role of Institutions in Growth and Development", *Commission on Growth and Development Working Paper* No. 10, The World Bank.
59. Se vidare diskussionen i Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth Report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, pp 4–5 samt 29-31.
60. Rodrik, D. (2008), "Second-best Institutions", *American Economic Review*, Vol. 98, Issue 2, May 2008, ss. 100-104.
61. Allen, R. & Schiavo-Campo, S. (2004), "*Assessing and reforming public financial management. A new approach*", The World Bank.
62. Se Douglas, N. (1990) "*Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*", Cambridge University Press.
63. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth Report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, pp 67-68.

64. OECD (2006) "*The Challenge of Capacity Development. Working towards Good Practice*", OECD.
65. Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. (2005), "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth", i Acemoglu, D. & Durlauf, S. (red), "*Handbook of Economic Growth*", Elsevier.
66. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth Report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank, pp 26-28. Se också Rusuhuzwa Kigabo, T. (2008), "Leadership, Policy Making, Quality of Economic Policies, and Their Inclusiveness: The Case of Rwanda", *Commission on Growth and Development Working Paper* No 20, The World Bank.
67. Persson, Torsten and Guido Tabellini (2008), "Democratic capital: The nexus of political and economic change", Working Paper, July.
68. Prezeworski, Adam, Michael Alvarez, José Antonio Cheibub and Fernando Limongi (2000), *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World 1950-1990*. Cambridge University Press. Se också UNDP Human Development Report 2002, *Deepening Democracy in a Fragmented World*.
69. Rodrik, Dani and Romain Wacziarg, "Do Democratic Transitions Produce Bad Economic Outcomes?" (2005), *American Economic Review*, vol 95, no 2.
70. Persson, Torsten and Guido Tabellini (2008), "Democratic capital: The nexus of political and economic change", Working Paper, July.
71. Exempelvis finns det bevis på att invånare som har tillgång till en säker bostad även blir mer delaktiga i samhället och säkra äganderätter därmed förstärker interaktionen och demokratisk kultur i landet. Mulder, C.H. & M. Wagner (1998) "First-time home-ownership in the family life course: a West German-Dutch comparison", *Urban Studies* Vol. 35, No. 4, ss. 687-713.
72. Winters, A. (2006), "International Trade and Poverty: Cause or Cure?", *The Australian Economic Review*, vol. 39, no. 4, s. 347-358.
73. Aksoy, A. & Salinas, G. (2006) "Growth before and after trade liberalization", *World Bank Policy Research Working Paper* 4062, November.
74. OECD (2006), "Dynamic Gains from Trade", *Trade Policy Working Paper*, No. 43, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, November.
75. Berg, A. & Kreuger, A. (2003) "Trade, Growth and Poverty: A Selective Survey", *International Monetary Fund Working Paper* No. 03/30, February.
76. Rodriguez, F. (2007), "Openness and Growth: What Have We Learned?", *DESA Working Paper*, No. 51, World Economic and Social Survey.
77. ibid
78. Kneller, R. – Morgan, C.W. – Kanchanahatakij, S. (2008), "Trade Liberalisation and Economic Growth", *The World Economy*, Vol. 31, Issue 6, ss. 701-719, June.
79. Warner, A. (2003), "*Once More into the Breach: Economic Reform and the Process of Global Integration*", Centre for Global Development, Washington DC.
80. Francois, J. & Manchin, M. (2007), "Institutions, Infrastructure and Trade", *World Bank Policy Research Paper*, No. 4152, March.
81. Balat, J. – Brambilla, I. – Porto, G. (2008) "Realizing the Gains from Trade: Export Crops, Marketing Costs and Poverty", *Policy Research Working Paper*, No. 4488, The World Bank, January. Se även Bigsten, A. & Söderbom, M. (2007), "Vad krävs för att tillverkningsindustrin i Afrika ska växa?", *Ekonomisk debatt*, No. 7, årgång 35.
82. Chang, R. – Kaltani, L. – Loayza, N. (2005), "Openness Can be Good for Growth: The Role of Policy Complementarities", *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 3763, November.
83. Winters, A. (2004), "Trade Liberalization and Economic Performance: An Overview", *The Economic Journal*, Vol. 114, Issue 493, ss. F4-F21, February.
84. OECD (2006), "Dynamic Gains from Trade", *Trade Policy Working Paper* No. 43, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, November.
85. Winters, A. (2002), "*Trade Liberalisation and Poverty: What are the links?*", Blackwell Publishers Ltd.

86. Winters, A. (2004), "Trade Liberalization and Economic Performance: An Overview", *The Economic Journal*, Vol. 114, Issue 493, ss. F4-F21, February.
87. ILO & WTO (2007), "Trade and Employment: Challenges for Policy Research", ILO and WTO Joint Study, Geneva, February.
88. Winters, A. (2006), "Will Trade Liberalisation Reduce Poverty?", *Trade Insight*, Vol.2, No.3.
89. Ravallion, M. (2005), "A Poverty-Inequality Trade-off?", *World Bank Research Working Paper*, No. 3579, April.
90. Perry, G. & Olarreaga, M. (2006), "Trade Liberalization, Inequality and Poverty Reduction in Latin America", Paper presented at ABCDE in San Petersburg, January.
91. ILO & WTO (2007), "Trade and Employment: Challenges for Policy Research", ILO and WTO Joint Study, Geneva, February.
92. World Bank (2006) "Global Economic Prospects 2006; Economic Implications of Remittances and Migration", World Bank: Washington D.C., ss. 26-27.
93. Akobirshoev, I. – Andersson, J. – Ronnäs, P. – Sjöberg, Ö. (2007) "Making Pro-poor Growth in Tajikistan Sustainable – An Integrated Economic Analysis Approach", *Sida Country Economic Report 2007:2*, Stockholm: Sida.
94. Eskola, E. (2007) "Investing in a Brighter Future Abroad? The Need for a Domestic Alternative in Moldova", *Country Economic Report 2007:6*, Stockholm: Sida.
95. World Bank (2006) "Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration", World Bank: Washington D.C., ss. xi.
96. Lücke, M. – Mahmoud, T.O. – Pinger, P. (2007) "Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova: The CBSAXA Survey 2006", International Organisation for Migration (IOM), Moldova Office.
97. UNCTAD (2007) "World Investment Report 2007 – Transnational Corporations, Extractive Industries and Development", UNCTAD.
98. The World Bank (2008) "Global Economic Prospects 2008: Technology Diffusion in the Developing World", World Bank: Washington D.C., s. 115.
99. Lindahl, C. (2005) "Wealth of the Poor – Eliminating Poverty through Market and Private Sector Development", *Sida Studies* No. 14, Edita, s. 104.
100. Commission on Growth and Development (2008) "The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development", The World Bank, s. 22.
101. DFID (2008) "Growth – Building Jobs and Prosperity in Developing Countries", s. 2.
102. Winters, L. A. & Yusuf, S. (edit.) (2007) "Dancing with Giants : China, India, and the Global Economy", The World Bank.
103. Collier, P. (2007) "Managing Commodity Booms: Lessons of International Experience", Working Paper prepared for the African Economic Research Consortium, Centre for the Study of African Economies, Oxford University.
104. Se till exempel McNicoll, G. (2006) "Policy Lessons of the East Asian Demographic Transition", *Working Paper* 2006/210, Policy Research Division, New York: Population Council.
105. Whiteside, A. (2008) "HIV/Aids – A Very Short Introduction", Oxford University Press.
106. World Bank (2006) "Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration", World Bank: Washington D.C., ss. 29-31.
107. Commission on Growth and Development (2008) "The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development", The World Bank, s. 100.
108. Lantbruk, det vill säga jordbruk inklusive husdjurskötsel, skogsbruk, vattenbruk och fiske.
109. Sunderlin, W.D. – Hatcher, J. – Liddle, M. (2008) "From Exclusion to Ownership? Challenges and Opportunities in Advancing Forest Tenure Reform", Rights and Resources Initiative, Washington D.C. s.28.
110. Den globala efterfrågan på livsmedel förväntas bli dubbelt så stor till år 2020. Rights and Resources. *Seeing People Through The Trees*, p 25. 2008.

111. Stern, N. – Peters, S. – Bakhshi, V. – Bowen, A. – Cameron, C. – Catovsky, S. – Crane, D. – Cruickshank, S. – Dietz, S. – Edmonson, N. – Garbett, S.-L. – Hamid, L. – Hoffman, G. – Ingram, D. – Jones, B. – Patmore, N. – Radcliff, H. – Sathiyarajah, R. – Stock, M. – Taylor, C. – Vernon, T. – Wanjie, H. – Zeghelis, D. (2006) “*Ster Review on the Economics of the Climate Change*”, HM Treasury, London.
112. Commission on Growth and Development (2008) “*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*”, The World Bank, s. 88.
113. Så kallad *Clean Development Mechanism* (CDM)
114. Wheeler, D. (2007) “Greenhouse Emissions and Climate Change: Implications for Developing Countries and Public Policy”, Center for Global Development.
115. WWF (2006) “*Living Planet Report 2006*”, WWF International, Gland, Switzerland.
116. FAO (2008) “*Land Degradation Assessment in Drylands (LADA)*”, FAO.
117. Comprehensive Assessment of Water Management in Agriculture (2007) “*Water for Food, Water for Life: A Comprehensive Assessment of Water Management in Agriculture*”, Earthscan, London.
118. Caprioli, M. (2003) “Gender Equality and Civil Wars”, World Bank CPR Working Paper No. 8, Washington D.C., The World Bank.
119. Lundström, S. & Ronnäs, P. (2006) “*Integrated Economic Analysis for Pro-Poor Growth*”, Edita Publications, Sida, s. 15.
120. Stewart, F. (edit.) (2000) “*War and Underdevelopment*”, Queen Elisabeth house, University of Oxford, UK.
121. Collier, P. (2004) “*Development and Conflict*” Center for the Study of African Economies, Department of Economics, Oxford University, October.
122. Stewart, F. (edit.) (2000) “*War and Underdevelopment*”, Queen Elisabeth house, University of Oxford, UK.
123. Collier, P. (2004) “*Development and Conflict*” Center for the Study of African Economies, Department of Economics, Oxford University, October.
124. Collier, P. – Chauvet, L. – Hegre, H. (2008) “Conflicts, the Security Challenge in Conflict-prone Countries”, Copenhagen Consensus 2008 Challenge Paper, April.
125. Collier, P. – Chauvet, L. – Hegre, H. (2008) “Conflicts, the Security Challenge in Conflict-prone Countries”, Copenhagen Consensus 2008 Challenge Paper, April, s.43.
126. ITUs websida “Market Information and Statistics” 2008-07-28; www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/ict/index.html
127. ITUs websida “Market Information and Statistics” 2008-07-28; www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/ict/index.html
128. Detta synsätt ligger helt i linje med OECD (2007), “*Promoting Pro-Poor Growth: Key Policy Messages*”, DAC Guidelines and Reference Series, OECD, Paris
129. McGillivray M. et. al. (2005), “It works; It doesn’t; it Can, But That Depends. 50 Years of Controversy over the Macroeconomic Impact of Development Aid”, UNU-WIDER Research Paper No. 2005/54
130. Rajan R. & Subramanian A. (2007), “Aid and Growth: What Does the Cross-Country Evidence Really Show”, *IMF Working Paper* WP/05/127.
131. Tarp, F. (2006) “Aid and Development”, *Swedish Economic Policy Review*, Vol. 13, ss. 9-61.
132. Se t.ex. Duflo E., Glennerster, R., Kremer, M. (2006) “Using Randomization in Development Economics Research: A Toolkit”, MIT Department of Economics Working Paper No. 06-36.
133. Centre for Global Development (2006), “When Will We Ever Learn? Improving Lives through Impact Evaluation”, Report of the Evaluation Gap Working Group.
134. Bräutigam, D.A. & Knack, S. (2004) “Foreign Aid, Institutions and Governance in Sub-Saharan Africa”, *Economic Development and Cultural Change*, Jan 2004, Vol. 52, No. 2.
135. Ett aktuellt exempel är Ridell R. (2007), “*Does Foreign Aid Really Work?*” Oxford University Press. Incitamenteffekter av svenskt utvecklingsamarbete analyserades i Östros E. – Gibson C. – Shivakumar S. – Andersson K. (2002), “*Aid, Incentives and Sustainability*”, Sida Studies in Evaluation 02/01.

136. "Paris Declaration on Aid Effectiveness, Ownership, Harmonisation, Alignment, Results and Mutual Accountability", High Level Forum Paris, February 28 – March 2, 2005
137. World Bank (2005), "*Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform*", The World Bank.
138. Commission on Growth and Development (2008) "*The Growth report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*", The World Bank.
139. Emerging Market Economics in co-operation with ÅF – Swedish Management Group (2001), "*Approach and Organisation of Sida Support to Private Sector Development*", Sida Evaluation Report 01/14, s. 123-124.
140. Ronnäs, P. & Lunström, S. (2006), "Integrated Economic Analysis for Pro-Poor Growth", Sida, Stockholm.
141. Sida (2006), "*Power Analysis – Experiences and Challenges*", Stockholm
142. Lindahl, C. (2005), "*Wealth of the Poor*", Sida Studies No. 14, s. 92-94.
143. Regeringens skrivelse 2007/08:89, "Sveriges politik för global utveckling"
144. OECD (2007), "*Promoting Pro-Poor Growth: Key Policy Messages*", DAC Guidelines and Reference Series, OECD, Paris.
145. IDD and associates (2006), "*Joint Evaluation of General Budget Support 1994-2004*", Birmingham.
146. Business Environment Strengthening for Tanzania Programme (BEST)
147. Cabral, L. – Shrivastava, A. – Muendande, C. (2007), "*Sector Wide Approaches in Agriculture and Rural Development, Mozambique: The Case of PROAGRI*", Global Donor Platform for Rural Development.
148. Global Donor Platform for Rural Development (2007), "*Formulating and Implementing Sector-wide Approaches in Agriculture and Rural Development: A Synthesis Report*"
149. Eriksson Skoog G. (2007), "*Changing Rules – Developing Institutions – A Synthesis of Findings*", Sida Studies in Evaluation 2007:02, s. xii – xiv.
150. Sjöquist Rafiqui P. (2007), "*'We can't all be ducks' – Changing Mind-sets and Developing Institutions in Lao PDR*", Sida Studies in Evaluation 2007:03, s. xiv – xvi.
151. En stor internationell studie har nyligen gjorts avseende internationellt stöd till kapacitetsbyggande inom statistikområdet. En av delstudierna utvärderar Sidas arbetssätt inom detta område. Se Thomsen T. – Powell, M. – MacAuslan, I. (2008), "Evaluation of support to Statistical Capacity Building – Sida Donor Case Study", Oxford Policy Management, July 2008.
152. Rudebeck, K. (2006), "Review of the Staff Exchange Programme between the Swedish Riksbank and the Central Bank of Sri Lanka and the State Bank of Vietnam", unpublished Sida report.
153. OECD (2007), "*Promoting Pro-Poor Growth: Private Sector Development*", DAC Guidelines and Reference Series, OECD, Paris
154. The World Bank (2004) "*World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone*", The World Bank and Oxford University Press.
155. Fors, K. – Lundström, M. – Saasa, O. – Temu, F. (2003), "Enterprise Development Programmes in Tanzania and Zambia", *Sida Evaluation* 03/36.
156. Svensson, B. (2005), "General or Selective Intervention?", *Sida Evaluation* 05/22.
157. Fors, K. & Lundström, M. (2004), "An evaluation of the program Export Promotion of Organic Products from Africa, phase II", unpublished Sida report.
158. Unpublished Sida report (2007), "Final Report of Short Term Consultancy on Cost Benefit Analysis of the Agricultural Support Programme", Zambia, May 2007.
159. Mothander.B. & de Vyllder S. (2008), "The Trade Policy Centre in Africa; Second Report of the Monitoring Team", unpublished Sida report.
160. The United Nations (2008) "The Millennium Development Goals Report 2008", United Nations, New York, s. 4.

Sida arbetar på uppdrag av Sveriges riksdag och regering för att minska fattigdomen i världen. Det kräver samarbete och uthållighet. Genom utvecklingssamarbete stödjer Sverige länder i Afrika, Asien, Europa och Latinamerika. Varje land ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

Tillväxt som gynnar de fattiga

Ekonomisk tillväxt som gynnar de fattiga är en grundförutsättning för ökat välbefinnande och fattigdomsbekämpning. Sida arbetar aktivt med en rad frågor med implikationer för ekonomisk tillväxt. Regeringskansliet kommer att under 2009 lägga fram en policy om tillväxtfrågor inom utvecklingssamarbetet. Sida fick under 2008 regeringens uppdrag att ta fram ett underlag för denna tillväxtpolicy. Denna rapport är en populariserad version av underlaget och innehåller bland annat (i) en diskussion av ekonomisk tillväxt och fattigdomsbekämpning, (ii) en genomgång av drivkrafterna för ekonomisk tillväxt med utgångspunkt i internationella erfarenheter och forskning, (iii) en översikt av ett antal speciella utmaningar för låginkomstländer, (iv) en diskussion om erfarenheterna av svenskt utvecklingssamarbete, samt (v) sammanfattande slutsatser med bäring på det svenska utvecklingssamarbetets utformning och inriktning.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE

Adress: 105 25 Stockholm
Besök: Valhallavägen 199
Telefon: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64.
E-post: sida@sida.se www.sida.se

